

وحدت

مهر ۱۴۰۱

انگلیسی

عربی

فارسی

اردو

The Holy Quran and the Factors of Islamic Unity

The Qur'an has looked at the issue of unity from its social point of view and has emphasized the importance of unity among the worlds, religions, Muslims, and the institution of the family, and considers the connection between the hearts of believers as a kind of divine intervention, and in order to create and maintain such unity, it has predicted certain solutions, part of which are to prevent division, and the other part is to strengthen unity.

١- Concentrating on the common points: There are certain common points that the Qur'an has specifically pointed out and has called on Muslims to unite on their basis. Emphasizing that humans are all created from dust (Al-Hajj: ٥) or born from one parent (Al-Hujurat: ١٣). The fact that human dignity belongs to all humans - and color and race do not affect it - (Isra': ٧٠) is to draw attention to these common points with regard to unity. The invitation to the followers of divine religions and People of the Book to come to common points of belief (Aal-e Imran: ٦٤) has also been done for this reason.

٢- Holding fast to Allah's cord: In its most explicit verse, in the call for unity, the Holy Qur'an has called on all the believers to grasp the divine cord and avoid division: "And hold fast to the rope of God and do not be divide" (Aal-e Imran: ١٠٣) and also in Verses ١٤٦ and ١٧٥ of Suraj Al-Nisa' and verse ١٠١ of Surah Aal-e Imran it talks about resorting to God. Furthermore, the Holy Qur'an has asked believers to turn to God in their conflicts and differences. In the words of the Qur'an: "And if you dispute concerning anything, refer it to Allah..." (Al-Nisa': ٥٩) Therefore, in addition to being the axis of unity, the Qur'an can, in case of the eruption of differences, restore unity in the Ummah. Such a role for the Qur'an is due to the fact that, in addition to calling on everyone to unity and warning them against division, it outlines a coherent and harmonious ideological, moral, and practical system that anyone who refers to it, will subconsciously connect with millions of the follower of the Qur'an.

٣- Referring to the Sunnah of the Prophet (PBUH): In addition to the fact that the Qur'an recognizes the very being of the Prophet (PBUH) as a key for the unity and solidarity among Muslims (Aal-e Imran: ١٥٩), it considers referring to the Prophet's Sunnah to be a way for creating and preserving it: "And if you dispute concerning anything, refer it to Allah and His Messenger..." (Ibid.) The Sunnah of the Holy Prophet, explaining the teachings of the Qur'an can remove the ambiguities, mistakes, and misunderstandings, which may be the cause of dispersion.

٤- Referring to the Ahl al-Bayt (AS): The Qur'an mentions the Imams of the Ahl al-Bayt (AS) as "those vested with authority" and considers obedience to them as obedience to God Almighty and the Messenger also considers their words to be the means of understanding: "O you who have faith! Obey Allah and obey the Apostle and those vested with authority among you." (Ibid.) And it is for this reason that it asked Muslims to refer to them in cases of differences among them or their understanding of religion:

“had they referred it to the Prophet or to those vested with authority among them, those of them who investigate would have ascertained it” (Al-Nisa’: ۸۳)

مؤسسه فقهی، مبرز و انتشارات بین المللی الهدی

۵- Enjoining the good and forbidding the evil: After calling on the Muslims to hold fast to the divine cord and avoid division, the Holy Qur’an asks them to rise up to enjoin the good and forbid the evil: “There has to be a nation among you summoning to the good, enjoining what is right, and forbidding what is wrong.” (Aal-e Imran: ۱۰۴) And immediately warns them not to disperse like the followers of the previous religions who suffered from many mistakes in their religion: “Do not be like those who became divided and differed after manifest signs had come to them.” (Ibid.,: ۱۰۵) This shows that enjoining good and forbidding evil plays a special role in establishing unity and preventing division. Accepting such an effective role for these two divine decrees is the reason that fragmentation among the followers of religion is either a result of a mistake in understanding religious teachings or it originates from selfishness on the part of individuals and groups. Enjoining the good and forbidding the evil in the form of social supervision can prevent the approach to and spreading such deviations.

۶- Respecting the rights of brotherhood: The Holy Qur’an considers believers as one another’s souls and asks them not to find fault with each other: “And do not defame one another (Al-Hujurat: ۱۱); avoid suspicion, spying on each other, unjust slanders, and backbiting (See Al-Hujurat ۱۲ and Al-Nur: ۲۳) and refers to backbiting as eating the flesh of one’s brother: (Al-Hujurat: ۱۲). And due to the alignment of such a bond with God’s will, it has asked the believers to thread on the path of truth, avoiding which would be tantamount to opposing the Prophet (PBUH) (Al-Nisa’: ۱۱۵). The Holy Qur’an asks the believers that - like those in heaven - to remove grudges from their hearts (Al-Hijr: ۴۷), and to be compassionate to each other in their souls, and ask God to forgive their religious brothers before themselves: “Our Lord, forgive us and our brethren who were our forerunners in the faith, and do not put any rancor in our hearts toward the faithful.” (Al-Hashr: ۱۰)

۷- Reconciliation: Despite the existence of elements of unity, such as the unity of faith, differences, and disputes among religious brothers are natural to a certain extent and part of social life. In order to deal with such differences and to perpetuate the former unity of the believers, the Holy Qur’an has asked them to promote reconciliation among religious brothers and to resolve disputes (Al-Hujurat: ۹).

۸- Worship programs: Acts of worship have been defined in Islam in such a way that they, very naturally, promote practical convergence and unity among individuals and in the community.

A) Supplication: In addition to calling believers to supplicate to God (Al-Ghafir: ۶۰), the Holy Qur’an contains the highest themes of prayer, and an examination of the themes of these prayers shows that most of them are presented in the plural form. For instance, verses ۱۹۱ to ۱۹۴ of Surah Aal-e Imran recommend praying for forty believers before praying for oneself and this indicates that Islam places great emphasis on the soul of unity among the Ummah.

B) Congregational prayer: Emphasis on attending mosques and participating in congregational prayer: “and bow along with those who bow (in prayer)” (Al-Baqarah: ۴۳) as well as the promises for many rewards for performing - it many hadiths - are among the Islamic factors to create convergence.

C) Hajj: The Qur'an has considered one of the wisdoms of Hajj to be joint benefits on the part of Muslims: "that they may witness the benefits for them..." (Al-Hajj: ٢٨). It is quite evident that one of the most important

benefits intended in this verse is the strengthening of the bond of brotherhood and unity among believers and reflecting upon the strength caused by unity. The impermissibility of quarrels and disputes in Hajj (Al-Baqarah: ١٩٧), wearing simple clothes of the same color during *ihram*, and performing the rituals of Hajj together and next to each other, pursue this important goal.

مؤسسه فقهی، هنرمی و انتشارات بین المللی الهدی

Unity of Islam: How it Can Be Promoted

Following the victory of the Islamic Revolution in Iran, one of the first concerns of the Late Imam Khomeini(RA) came to be the unity of the Muslim Ummah; irrespective of the school of thought followed by them.

Time and again and on many occasions Imam Khomeini emphasized that the Muslim Ummah would be able to regain its past glory only through unity and that is what the enemies of Islam do not want. He also declared a unity week in the world of Islam (۱۲th to ۱۳th Rabi' al-Awwal) the two dates on which it is believed the beloved Prophet of Islam was born according to Sunnis and Shias respectively.

Sometimes we hear that the Prophet (PBUH) has said that my Ummah will be divided into different groups and only one of these groups is on the right path and/or attains salvation. Many Muslim scholars – both Sunni and Shia – have seriously doubted the authenticity of this narration. Moreover, no mention has been made of the criteria that would identify the said group. The fact of the matter is that being a live and vibrant religion, the emergence of different schools of thought reflects upon the evolution of Islamic wisdom. This is because the world is constantly changing and Muslim communities face new and at times complicated issues that should be dealt with in a way that would ensure their interests within the context of Islamic principles; the principles that shall remain unchanged forever and in which all Muslims believe.

As is obvious from its very meaning, Islam is the religion of peace; the religion of tolerance, the religion of peaceful coexistence, the religion of forbearance, the religion of logic, and the religion of dialogue (as the Holy Quran says in the best possible way). Therefore, a religion, which by its very nature is peace, cannot approve of violence in its invitation.

The history of Islam bears witness that, unfortunately, some hardline groups have at times tried to impose their own code of conduct on other groups and tried to excommunicate them resulting in unnecessary bloodshed among innocent Muslims. And again history bears witness that such radical moves have no fruitful results whatsoever.

The fact of the matter is that the true Islamic scholars who are truly concerned about the destiny of the Muslim Ummah have not only disapproved of such extremist moves but have instead supported proximity (taqrib) and unity among the various Islamic schools of thought. In the ۱۹۴۰s a number of prominent Muslim scholars and personalities laid the foundation of the idea of proximity or taqrib and repeatedly emphasized its increasing necessity and the factors that can make unity among different Islamic schools of thought possible.

These factors include:

- a) Believing in the principles of Islam such as Tawhid, prophethood of the Noble Prophet of Islam (PBUH), the Day of Judgment, and the teachings of the Glorious Quran.
- b) Adherence to the obligatory Islamic commandments like Salat, Fasting, Hajj, Zakat, etc.
- c) Complete adherence to the Book of Allah and the tradition of our beloved prophet (PBUH) as the two fundamental sources of the Islamic faith with respect to the Islamic way of life, their individual and social behavior, and with regard to shari'ah.
- d) Ijtihad is a practice approved by Islam as a means of overcoming the challenges of life faced by Muslim communities. And there is no doubt that time and space are two decisive factors.
- e) Islamic Unity, without which the Muslim Ummah would not be in a position to evolve its identity. Islam has a comprehensive plan for the materialization of Islamic Unity. By emphasizing "holding steadfastly all together to Allah's Cord and not be divided". Quran repeatedly warns Muslims against the temptations made by Satan. Temptations can activate the five human traits of Anger, Jealousy, Pride, Greed, and Lust.
- f) Quran refers to all Muslims as brothers and this is one of the most important factors that can result in fostering unity in the Muslim Ummah.

مؤسسه فقهی، هنری و انتشارات بین المللی الهدی

The Principles and Values adherence to which can Promote Unity in the Muslim Ummah

- ١) Cooperation on things agreed upon;
- ٢) Accepting differences on certain issues without trying to make uncalled-for false accusations;
- ٣) Avoiding the temptation of trying to excommunicate or *takfir* other;
- ٤) Avoiding the temptation of accusing others of *bid'ah*;
- ٥) Avoiding criticizing other's views without listening to them with an open mind and logically;
- ٦) Observing utter respect for others in discussions and dialogues;
- ٧) Abstaining from insulting others and their beliefs; and
- ٨) Respecting the freedom of choice with regards to schools of thought;

The Role of Scholars, Thinkers, and Intellectuals in Promoting Proximity and Unity in the Muslim Ummah

There is no doubt that Muslim scholars, thinkers, and intellectuals can play a significant role in fostering unity and proximity among different Muslim groups in the following ways:

- ١) Emphasizing the main pillars of Islam and Islamic values that can promote unity;
- ٢) Coordinated efforts for fostering the culture of unity among the Muslim masses;
- ٣) Cooperation in:
 - a) Recognizing and understanding and thwarting the conspiracies that aim at creating rift and disunity among Muslims;
 - b) Establishing Proximity Groups in which views can be shared and discussed;

c) Encouraging the Muslim masses in treating the followers of various Islamic schools of thought with respect and honor;

d) Using their influence for preventing the resources of the **مؤسسه فقهی، مہنری و انتشارات بین المللی الہدی** Muslim Ummah in unnecessary conflicts and making every possible effort for diverting such resources to projects that can benefit the world of Islam in general and its youth in particular.

The Islamic Unity Week

۱۲th of Rabi al-Awwal marks the start of the Islamic Unity Week (۱۲ to ۱۷ Rabi al-Awwal) initiated in ۱۹۷۹ by the founder of Iran's Islamic Revolution, the late Imam Khomeini (RA), following the victory of the Islamic Revolution in Iran, in order to promote unity among Muslims and bring Muslims of all denominations on a common platform on this auspicious occasion.

The birth anniversary of God Almighty's Last and Greatest Messenger, Prophet Muhammad (PBUH), is an occasion of joy. It is an event to celebrate in order to promote the dynamism of fraternity and brotherhood transcending the superficial divisions of ethnicity, lineage, social status, language, skin color, geography, and nationality, by focusing on the immaculate personality of the Prophet of Peace, who bequeathed to humanity practical precedents that ensure harmony and development; if followed diligently.

He was born in the monotheistic Hashemite clan that adhered to the path of his illustrious ancestor Prophet Ibrahim the Iconoclast and was entrusted with the universal mission of Islam to unite people.

Foretold by all Prophets of the past, he excellently accomplished his mission, and during the ۳۳ years that he discharged his duties, he transformed fratricidal tribes into the fraternal Ummah that soon became the torchbearer of science and civilization.

Unlike the numerous sects and castes that Christianity, Judaism, Hinduism, and other creeds are divided into watertight compartments, Muslims, whatever their jurisprudential affiliations, follow the same fundamental tenets of Islam.

For instance, they believe in the One and Only God as the Creator of the universe, face the same focal point (the Holy Ka'ba in Mecca) for the daily ritual prayers; recite the same single Qur'an as the Revealed Word of God (as opposed to the different versions of the Christian Gospels); fast in the blessed month of Ramadhan; perform Hajj in the same days of Zilhijjah; and unanimously regard Prophet Muhammad (PBUH) as the Seal of all Divine Messengers.

So, where are the points of difference about which the enemies of Islam brag about, in order to sow seeds of discord amongst Muslims?

Only the devilish elements who masquerade as Muslims, but whose hearts are devoid of faith, bite the Zionist-Imperialist bait and turn into Takfiris to terrorize and slaughter innocent Muslims.

Now we understand why these deviated elements consider the celebration of the birthday of Prophet Muhammad (PBUH) as "*bid'ah*" or innovation because they are fearful that Islamic unity will sound the death knell for their creators in the West.

Thus, in view of these facts, the existing difference of opinion about the birthdate of the Prophet is not a matter of fundamental

dissimilarity. It could be a scribal error in those days when *مؤسسه فقهی، مبرزى و انتشارات بين المللى الهدى* paper was not yet available and the Arabic numerals had not yet been standardized.

Another explanation in this regard is the chain of authorities of transmitters of hadith. For example, based on certain narrations by the Sahaba of the Prophet believe that he was born on the ١٢th of Rabi al-Awwal, while the Shi'ites, for their part, by referring to the narrations received from the Ahl al-Bayt, consider the ١٧th of the same month as the auspicious day the “Mercy unto the creation” was born.

The Holy Qur'an says:

“Hold fast, all together, to Allah's cord and do not be divided; and remember Allah's blessing upon you when you were enemies, then He brought your hearts together, so you became brothers with His blessing.”

The need for Muslims to keep united is clearly underscored in this verse. Not only has the Islamic Unity Week ensured that all Muslims come together to celebrate the birth of the Holy Prophet (PBUH) over the period of a whole week together, but it has also provided a shield against those who seek to exploit their own interests by dividing and segregating Muslims into different sects. Sunni and Shia Muslims have resisted such efforts by coming together in these celebrations.

Keeping this in view there is no doubt that there ought not to be any dispute amongst Muslims regarding the Prophet of Peace and his universal message.

As Muslims of various denominations join together these days to celebrate the birthday of God's Greatest Creation – no matter if the heretical Takfiris seethe in anger and threaten to kill Shi'a Muslims – we indeed feel indebted to the foresight of the Father of the Islamic Revolution for taking the commendable step ٤٣ years ago and declaring Islamic Unity Week to span these two dates of Rabi al-Awwal, so that the plots of the enemies of Islam, especially the Americans and the Zionists, and their agents – and terrorist groups – could be nipped in the bud.

According to the holy Prophet (PBUH), a true Muslim is the one from whose tongue and hands others are safe. A true Muslim should not oppress anyone, since oppression is a grave and unforgivable sin. Trampling the rights of others disrupts the psychological health of persons and is the most important factor for discord and separation. The Seal of Prophets made it clear that Muslims should regard themselves as brethren of the same community, and anyone who is not concerned about the affairs of fellow Muslims is not a true Muslim. It means, a Muslim should not betray another Muslim, let alone slander or kill him. As per the practice and behavior of Prophet Mohammad (PBUH), a Muslim ought to be the mirror of his Muslim brother.

الامام الخميني (رض) رائد من رواد التقريب بين المذاهب الإسلامية

اعداد وتدوين: علي أكبر بامشاد

أكد مفجر الثورة الإسلامية الإمام الخميني (قدس سره الشريف) بأن الوحدة هي خلاص للمسلمين وبديلاً عن التفرقة التي تمزق بلادهم، "إننا نعلن وحدة كلمة المسلمين، ولو توحدت كلمة المسلمين لما أمكن للأجانب أن يتسلطوا عليهم، فالفرقة بين المسلمين هي التي ادت الى هيمنة الأجانب علينا. أثبت سماحة الإمام الخميني (رض) انه من الممكن تحقيق الأمة القرآنية والإسلامية عبر وجود قيادة حكيمة ودعم شعبي للحكومة وان إنجازات الثورة الإسلامية الإيرانية لا زالت متواصلة في مجال التقريب. و قد أثرت أفكار الإمام الخميني الراحل (قدس) علي قلوب المسلمين في أرجاء العالم بعد إنتصار الثورة الإسلامية و مختلف جوانب شخصية الإمام الخميني الراحل (قدس) بما فيها الجوانب العرفانية والمنطقية والعلمية والفقهية والاجتماعية قد تركت أثراً كبيراً علي صحة العالم الإسلامي.

التقريب بين المذاهب الإسلامية يهد الأرضية لتحقيق الوحدة الإسلامية مؤكدا علي ضرورة تحديد القواسم المشتركة بين مختلف المذاهب الإسلامية وبلورة خطاب عام علي أساسها في سبيل تيسير تنفيذ البرامج الإسلامية بالتعاون مع أتباع سائر المذاهب و ان الخطاب المنطقي له تأثير خاص علي القلوب والأفكار، ويؤدي الي مضاعفة التطلع للحرية ومعرفة الإسلام في العالم.

لقد بات من الواضح ان مسألة التقريب بين المذاهب الإسلامية وتوحيد صفوف الأمة امام اعداء الاسلام امل من الامال التي يتطلع اليها كل المصلحين الذين ظهوروا في العالم الاسلامي، ولا يخفى حجم مسؤولية اولي الامر في الدول الاسلامية والدور الذي يمكن ان تلعبه الحكومات في تحقيق التعايش الاخوي بين المنتمين الي المذاهب المختلفة، وتحد من انتشار ظاهرة التعصب المذهبي وحصرها في حدود ضيقة لا تسيء الي سمعة الاسلام، وتحقق المصلحة الجماعية للمسلمين . ومما لا شك فيه ان نقل صورة للاسلام يحتاج الي تعاون بين مختلف العلماء من مختلف المذاهب الاسلامية. وقد بذل بعض القادة والعلماء والمفكرون جهوداً مشكورة كبيرة في هذا السبيل. كما شهدت القرون الاولى وحتى القرن السادس الهجري تلاقحاً فكرياً واسعاً بين العلماء وحملة الحديث من مختلف المذاهب الاسلامية فكانت هناك الندوات والمناظرات العلمية المختلفة والتي غلب عليها طابع الموضوعية والبحث العلمي، كما نرى حضور وتلمذ رواد العلم علي اختلاف مذاهبهم عند من يعرف بالعلم والمعرفة وان لم يكن علي مذهبه . وقد يتصور البعض ولاول وهلة ان الهدف من الدعوة الي التقريب بين المذاهب الاسلامية هو نبذ المذاهب المختلفة واعتناق مذهب موحد، او ان ذلك يعني خروج طائفة من المسلمين عما اعتقدته من المسائل العبادية والعقائدية والدخول في معتقدات لمذهب جديد . لكن الهدف الاساس والحقيقي الذي تتوخاه وكل المخلصين، هو دعوة المسلمين كافة الي ما امر الله تعالى به من التمسك بحبله المتين، وبث روح الاخوة والتحابب والتوادد، ونبذ عرى التفرقة من تكفير واتهام بالشرك.

الدين الواحد والاصول المتشابهة هي من أهم القضايا في التقريب بين المذاهب. والاختلافات الكلامية والفقهية و هكذا التفسيرية ناشئة من طبيعة هذه العلوم النظرية و ليست من المذاهب نفسها، و مثل هذه الاختلافات طبيعية ولا يمكن تجنبها و بالتالي علي المفكرين الإسلاميين أن يعذروا بعضهم البعض في المسائل المختلف فيها حتى لا يحتشدوا ضد بعضهم البعض.

و من حسن الحظ ، كل المذاهب الإسلامية وأتباعها يحبون آل النبي (ص)، ويوقروهم، حيث أن العديد من أهل السنة قد كتبوا كتباً عن فضائل آل النبي (ص) ومحبتهم. ويقبلون المرجعية العلمية لأهل البيت ، الأمر الذي يساهم في الوحدة بين الشيعة والسنة.

و من جانب اخر إن الإيمان بأصالة الكتاب والسنة متفق عليه بين جميع المذاهب الإسلامية والكل يرجع إلى القرآن في فتاواه و القضايا الشرعية فالقرآن حجر أساس الوحدة و لذلك إذا وضعنا القرآن ميزاناً و مقياساً يقاس به الأعمال فإنه يتم حسم النزاع من العديد من الخلافات والمشاكل..

وهناك عنصر آخر هام لنجاح التقريب بين المذاهب الإسلامية و هو سلوك مسلك الوسطية، لأنه يمكن لكل مذهب مع مضي الزمن أن يعاني من الإفراط والتفريط، حيث يضيف بعض أتباع المذاهب بعض الأصول والفروع إلى مذهبهم أو يفسرون أصولهم و فروعهم المذهبية على أساس العصبية ووفقاً لذلك يحسبون الذين لا يندرجون تحت إطارهم المذهبي خارجاً من الدين والتدين. واليوم يستقبل تيارات إسلامية لهذه التفسيرات المتطرفة. مهما تكن نتائج نقاش

علمي وتاريخي يجب ألا تؤدي إلى المشاركة العملية والعداء وسفك الدماء بين المسلمين و ألا يؤثر في ضعف الإسلام لأن أي ضعف بغض النظر عن اسمه يضر بالعالم الإسلامي. أفضل طريقة لتوحيد المسلمين هي تجنب اسفزاز العواطف والاحترام المتبادل لآراء الآخرين.

مؤسسه فقهی، هنری و انتشارات بین المللی الهدی

و من أحد الأساليب الهامة لتقريب المذاهب الإسلامية هو إنشاء نظام تعليمي مختلط من طلاب الشيعة والسنة وتعليم الآراء الدينية بطريقة مقارنة. .

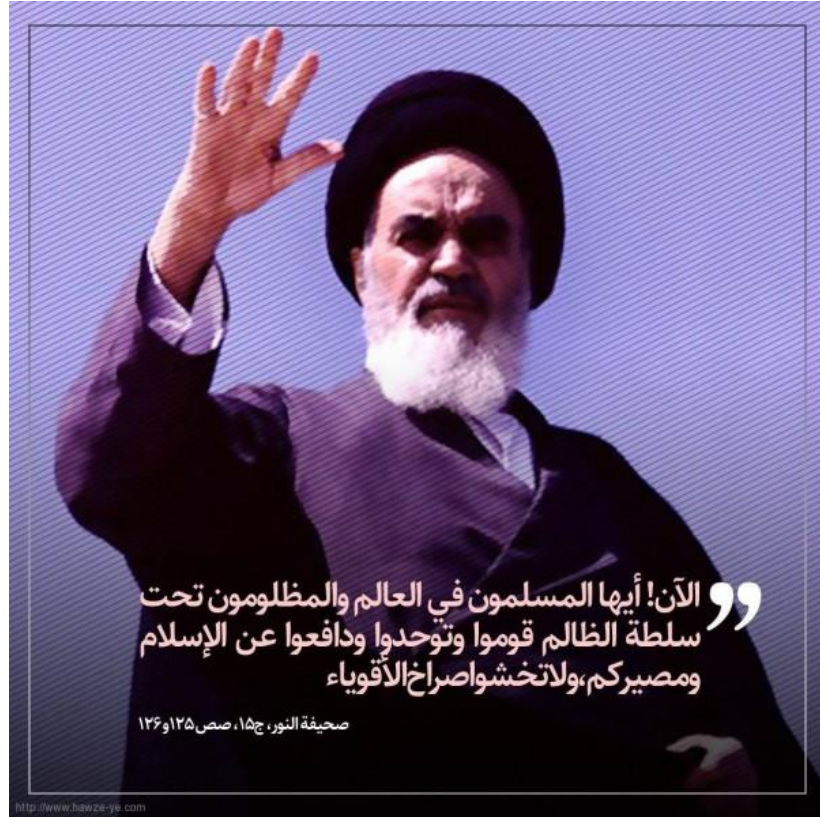
القرآن الكريم والسنة النبوية هما الأساس المشترك بين المذاهب الإسلامية والفرق الدينية. يتفق أتباع المذاهب الإسلامية على القرآن الكريم والسنة النبوية كمصدر غني و قيم للفقهاء والأحكام الإسلامية و تقوم جميع الفرق والمذاهب الإسلامية على مركزية هذين المصدرين القيمين و موروث النبي الكريم كجزء من العائلة الإسلامية. لذلك ، فإن تسليط الضوء على هذا المحور المشترك يعوق الطريق إلى نوع من الحركة الخلافية التي تفصل بين الأمة الإسلامية. إن الفروع الفقهية التي يختلف فيها الفقهاء الإسلامي في ضوء آرائهم المشتركة حول مركزية القرآن والسنة أبسط و أقل أهمية أن يعترض في وجه حلقة الوصل الإسلامية المستحكمة. لذلك ، يجب على جميع علماء الدين والمفكرين المسلمين التأكيد على هذا المحور الكبير ويعاملوا مع جميع الفرق الإسلامية التي تؤمنون بالموروث العظيم لرسول الإسلام الكريم معاملة الأخوة الدينية ويحترموا بعضهم البعض..

و يشكل العالم الإسلامي جزءاً كبيراً من الجغرافيا الإنسانية والسياسية للعالم. تمتلك الأمة مصيراً اجتماعياً مشتركاً في هذه الجغرافيا الكبيرة. إذا نظرنا إلى المعتقدات الإسلامية فنرى أن إحدى واجبات المسلمين تتمثل في الاهتمام بشؤون المسلمين والاعتناء بالظروف المتأزمة للمسلمين في شتى اجواء العالم. لأن المسلمين بأمر من النبي الكريم حيث يقول: "من أصبح ولم يهتم بأمور المسلمين فليس بمسلم" يلزمون على أنفسهم الشعور بالمسؤولية والمشاركة في الآلام ومعاناة إخوانهم المسلمين. إن توسيع وتدعيم روح التعاطف والمصير المشترك سيوفر في نهاية المطاف مزيداً من التماسك والوحدة العملية للمسلمين.

ويواجه العالم الإسلامي والأمة الإسلامية اليوم تحديات عل صعيد السياسية والاقتصادية والثقافية مشتركة. يشكل التهديد الثقافي الذي يتحدى المعتقدات الدينية للمسلمين أحد أهم التحديات العالم الراهن الذي يتحدى الفكر الإسلامي برمته. وهذه التهديدات تعبر الحدود الجغرافية والوطنية والدينية والعرقية ، وتشكك في الهوية المشتركة للأمة الإسلامية ، والتي هي ، بطبيعة الحال ، التدين والالتزام بنظام القيم الإسلامية. وتنبه المسلمين والكتاب والعلماء بهذه التحديات المشتركة، يحذرهم الخوض في الخلافات البسيطة وينبههم بالدفاع المشترك والشامل للنظام الإسلامي والمعتقدات الدينية.

لا شك أن التفاعل الفكري وتضارب الآراء بين العلماء الشيعة والسنة هو أحد العوامل التي تمنعهم من اتخاذ مواقف سلبية تجاه بعضهم البعض. ولتحقيق هذه الغاية ، فإن عقد لقاءات علمية مشتركة بين العلماء الشيعة والسنة لتقديم وجهات النظر والآراء الإسلامية والدينية سيلعب دوراً هاماً في خلق الوحدة الإسلامية والتقريب بين المذاهب الإسلامية. إن الفهم الصحيح للآراء الفقهية والدينية للعلماء المسلمين من الشيعة والسنة سيساعد في نهاية المطاف على توسيع نقاط المشاركة ويقلل من الاختلافات الطفيفة في القضايا الفقهية ويهيئ الأرضية لتحقيق الأخوة الإسلامية.

وتعد الحياة العلمية والاجتماعية لأمة الإسلام نموذجاً فعالاً وقيماً للتفاعل الاجتماعي؛ إذا لم يختلف أمة المذاهب الإسلامية حول القضايا الفقهية، فإن الفقه الإسلامي ربما لم يستمتع بهذا الرقي والدينامية. وبالنظر إلى مركزية القرآن والسنة ، فقد نظروا إلى الاختلافات في طرق الاجتهاد والآراء الفقهية بعين التقدير ونظروا إلى الآراء المخالفة مع الاحترام. وإذا كانت الأمة الإسلامية وعلماء الإسلام اليوم ، في القضايا الفقهية المختلف فيها ، يولون اهتماماً لآراء بعضهم البعض بشأن مبدأ الاحترام المتبادل والعدو الشرعي ، فإن الاختلاف الفقهي يوجب مجالات نمو الفقه الإسلامي

في مايلي جوانب من السيرة المختصرة لمفجر الثورة الاسلامية الامام الخميني (رحمة الله عليه):

هو السيد روح الله ابن السيد مصطفى الموسوي الخميني، وُلد في العشرين من جمادى الثانية ١٣٢٠ هـ بمدينة خمين في إيران، وتعلم على أيدي ثلة من العلماء الأفاضل أمثال الشيخ عبد الكريم الحائري اليزدي، السيد حسين الطباطبائي البروجردي، أخوه السيد مرتضى المعروف ببسنديده، الشيخ محمد رضا النجفي الإصفهاني، السيد أبو الحسن الرفيعة القزويني، الشيخ جواد آقا الملكي التبريزي، الشيخ محمد علي الشاه آبادي، الشيخ محمد علي البروجردي، الشيخ أبو القاسم الكبير القمي، السيد علي اليربوعي الكاشاني.

قضى الإمام الخميني (قدس سره الشريف) في خدمة الإسلام والمسلمين، وكان شغله الشاغل الوحدة الإسلامية التي عمل جاهداً على تطبيقها، فمعه عرفت الأمة الإسلامية الألفة والمحبة، حيث أعلن التاريخ الممتد من الثاني عشر من ربيع الأول وحتى السابع عشر منه أسبوعاً للوحدة الإسلامية، ومنذ ذلك الوقت أُعتبر الإمام الخميني (قدس سره الشريف) رائداً للوحدة الإسلامية.

فقد اعتبر الإمام الخميني الوحدة تكليفاً ومسؤولية شرعية بقوله "إننا اليوم مكلفون، أيّاً كان الزيّ الذي نرتديه أو العمل الذي نمارسه، بتجنب اختلاف الكلمة والحرص على الوحدة الإسلامية، التي يوصي بها الكتاب والسنة على الدوام، وان نجعل كلمة الحق هي العليا وكلمة الباطل هي السفلى."

كما قال بأن الوحدة تجعل من المسلمين متعاضدين ومتكاتفين " ان هدفنا من الوحدة بين المسلمين سواء الشيعة او السنة، وبين الشعوب هنا أو الحكومات، هو أن يكونوا مع بعضهم بعضاً. إذا كان المسلمون متعاضدين فإن أحداً لا يستطيع الإعتداء عليهم، لأنهم مليار مسلم بثروات هائلة وأموال كبيرة. فما الذي يجعلنا تحت سيطرة قوتين عظيمين، على الرغم من امتلاكنا لهذه الثروات والأراضي الشائعة؟"

كما أكد الإمام الخميني (قدس سره الشريف) بأن الإسلام هو الجامع بين المسلمين لذلك فالعمل وفق الفقهاء لا يلغي وحدة الهدف لدى المسلمين، ولا يؤدي إلى التناقض بينهم "بعض المسلمين شيعة وبعضهم سنة، وهذا حنفي وذلك حنبلي والآخر إخباري. في الواقع إن طرح هذه الأمور ليس صحيحاً، ولا يجب أن نشير إلى أمور كهذه في ظل مجتمع يسعى جميع أفرادها لخدمة الإسلام وعزته.

فالجميع أخوة في الدين، والفرق الوحيد بينهم هو أن البعض عمل بفتوى معينة فصار حنفيّاً، والآخر شافعيّاً، والثالث شيعيّاً، وهذا كله ليس مسوغ للإختلاف، فمن إخوة ولا يجب أن نختلف فيما بيننا وعلى كل الإخوة من شيعة وسنة أن يحتزوا من وقوع الإختلاف."

دعا الإمام الخميني (قدس سره الشريف) إلى صلاة الجماعة سنّة وشيعة كترجمة عملية لموضوع الوحدة، فهي تعمل على زيادة الألفة بين المسلمين، "يجب على الأخوة الإيرانيين والشيعة من بقية البلدان، اجتناب الممارسات الجاهلة التي تقود إلى زرع التفرقة بين صفوف المسلمين، كما ينبغي لهم حضور جماعات

أهل السنة، والإمتناع عن إقامة صلاة الجماعة في المنازل، ووضع مكبرات الصوت خلافاً للعرف العام، كذلك ينبغي

الإمتناع بنحو مؤكّد عن الإرتداء على القبور المطهّرة، وكذا الأفعال التي قد تتعارض أحياناً مع الشرع."

مؤسسه فقهی، بهزی و انتشارات بین المللی الهدی
وفي موضوع الحجّ عالج الامام الخميني (قدّس سرّه الشريف) مشكلة الوقوفين في عرفة والمزدلفة، "أدوا بالنحو المتعارف الذي يؤدّيه جميع الحجّاج، واحرصوا على اجتناب ممارسات الجهلة، والأفعال التي تسيئ إلى الطواف

المذهب وتضعفه، وإن متابعة حكم قضاة أهل السنة في الوقوفين ضروري ومجزر، حتى ان كنتم تقطعون بخلافه."

واعتبر الإمام الخميني (قدس سرّه الشريف) أن الوحدة بين المسلمين تؤدي إلى نصرهم، وما الفرقة بينهم سوى دلالة على هزيمتهم، "في الزمن العثماني، وحيث كانت للمسلمين حكومة قويّة تقريباً، وكانت (الحكومة العثمانية) قوة تحارب اليابان أو الإتحاد السوفياتي أحياناً وتنتصر عليهم مع ذلك ولخوف الأجنبي من هذه الوحدة، فإنهم عندما انتصروا في الحرب العالمية الأولى، قطعوا الحكومة العثمانية إرباً إرباً، وعينوا شخصاً على كل قطعة، وسعوا لإيجاد العداوة بين الحكومات، لأنهم كانوا يعملون إذا اتحد المسلمون مع هذه الثروات، وهذا العدد الضخم، فلن يبقى هناك نصيبٌ لأمريكا والغرب، وربما كان المسلمون يهددونهم. ولذلك فإنهم جعلوا الحكومات خصماء مع بعضها، وكان (رؤساء الحكومات) مأمورين من قبلهم.

كما أكّد الإمام الخميني (قدّس سرّه الشريف) بأن الوحدة هي خلاصٌ للمسلمين وبديلاً عن التفرقة التي تمزّق بلادهم، "إننا نعلن وحدة كلمة المسلمين، ولو توحدت كلمة المسلمين لما أمكن للأجانب أن يتسلّطوا عليهم، فالفرقة بين المسلمين هي التي ادت إلى هيمنة الأجانب علينا. إن الفرقة بين المسلمين كانت منذ البدء على ايدي اشخاص جاهلين، ولا زلنا نعاني منهم حتى الآن.

يجب على المسلمين أن يتحدوا، فالظرف حساس للغاية، ونحن نقف بين الحياة والموت، إن بلادنا الآن، إما ان تبقى إلى الابد تحت نير الإستعمار والإستبداد، وإما أن تتمكن من إنقاذ نفسها. ولو أنكم لم تحفظوا وحدة كلمتكم، فإنكم ستبقون في هذا البلاء إلى الأبد."

كما دعا سماحته إلى أن يقبل المسلمون مذاهبهم جنباً إلى جنب، "وكما هم أهل السنة أربعة مذاهب إلى جانب بعضهم البعض، لا يقاتلون ولا يتخاصمون، كما هو ظاهر، نحن أيضاً المذهب الخامس نجلس سوياً نوّدي فرائضنا، ولكن جميعنا ضد الأشخاص المخالفين للإسلام.

نحن لدينا أمور مشتركة كثيرة، فنحن في أصول مذهبنا، أصول ديننا، نشترك جميعنا مع بعض، فالقرآن قرآن الجميع، الإسلام إسلام الجميع، الرسول رسول الجميع، هذه الأمور مشتركة بيننا، فلنقف مع بعضنا في هذه الأمور المشتركة، وفيما يتعلق بالأشياء الخاصة، فكل منا لديه عمله وتقاليده وآدابه، ولا حاجة لهذا الخصام، فالخصام الموجود بيننا هو من صنع أيديهم.

وأنتم تعلمون أنّهم لا يكتفون بهذا، فمثلاً في مذهب الشيعة نفسه، كانوا قد أوجدوا اختلافاً بين الإخباريين والأصوليين، إضافة إلى هذا أوجدوا الأحزاب. تلك الأحزاب التي كانت تظهر، وتلك الأيدي المشكوكة التي تقف وراء إقامة هذه الأحزاب، ومن بعدها كانت تختلف هذه الأحزاب مع بعضها البعض، جميعهم كانوا شيعة، وجميعهم كانوا مسلمين، أو جميعهم من أهل السنة، كانوا يقيمون أحزاباً مختلفة بين الشيعة."

أميركا على وجه التحديد وريبها العدو الصهيوني والقوى العظمى هم الأعداء الحقيقيين للإسلام بحسب الإمام الخميني (قدس سرّه الشريف)، "على المسلمين المشاركين في المواقف الكريمة من أية ملّة ومذهب، أن يعلموا جيّداً أن العدو الأصلي للإسلام والقرآن الكريم، والنبى العظيم (صلى الله عليه وآله وسلّم)، هو القوى العظمى خصوصاً أمريكا، ووليدتها غير الشرعية إسرائيل الطامعة بالدول الإسلامية، وهي لا تتورع، من اجل نهب ثرواتها العظيمة، عن ممارسة أية جريمة أو دسياسة. وسرّ نجاح هؤلاء في مؤامراتهم الشيطانية إلقاؤهم التفرقة بين المسلمين بأي شكل يستطيعون. ففي موسم الحج قد يوجد أشخاص أمثال المعممين المرتبطين بهم، يدفعونهم إلى إيجاد الفتنة بين السنة والشيعة، حتى يصدّقهم بعض البسطاء من الناس مما يؤدي إلى التفرقة والفساد. فيجب أن يكون الأخوة والأخوات من الفريقين يقظين لهذه اللعبة الخبيثة، وليعلموا أن المرتزقة عمي القلوب، يحاولون باسم الإسلام والقرآن المجيد وسنة النبي أن يجتثوا جذور الإسلام والقرآن والسنة من بين المسلمين، أو يجرونها - على الأقل - إلى الإنحراف. ليعلم الأخوة والأخوات أن امريكا وإسرائيل يعاديان أساس الإسلام."

كما حدّر الإمام الخميني (قدس سرّه الشريف) المسلمين من إعطاء الذريعة التي تفقدتهم السيطرة على بلدانهم بالتدخلات الأجنبية، "إن الذين يريدون إيجاد التفرقة بين إخواننا أهل السنة والشيعة... إنهم يعملون لصالح أعداء الإسلام، ويتآمرون لصالحهم، ويريدون تحقيق غلبة أعداء الإسلام على المسلمين، إنهم يؤيدون امريكا، وبعضهم يؤيد الإتحاد السوفيتي، ويجب على المسلمين أن ينتبهوا أينما كانوا بأن التفرقة اليوم بين دولة في الشرق وأخرى في الغرب ليس كالسابق، فأية مسألة تقع اليوم في زاوية من زوايا العالم تكون مسألة عالمية وليست محلية، فإذا وقعت تفرقة بينكم أيها الأخوة الإيرانيون والأخوة العراقيون أي الشعب العراقي فهي مشكلة عالمية، وليست بين إيران والعراق."

لقد اعتبر الإمام الخميني (قدس سرّه الشريف) أن الوحدة الإسلامية مركزاً للعمل الإسلامي، حيث أن وحدة الدين والهدف والناس هي التي تساعد المسلمين على تحقيق استقلالهم وعزّة أمّتهم في وجه أعداء المسلمين واستكبارهم.

إنّ الجهود الحثيثة التي بذلها الإمام الخميني (قدّس سره الشريف) طيلة حياته المباركة من أجل توحيد الأمة الإسلامية شكّلت الأساس والأرضية التي سار ويسير العلماء عليها لمتابعة الخط التقريبي والوحدوي الذي انتهجه الإمام حتى أصبح بفضل مساعيه والإرث الذي تركه بعد انتقال روحه المباركة إلى الملأ الأعلى مجمعاً أساسياً للتقريب بين المسلمين وتوحيد الأمة الإسلامية.

سلام الله عليك يا مفجر الثورة الاسلامية:

مؤسسه فزهنگی، هنرمی و انتشارات بین المللی الهدی
مَنْ طَابَ شَرِباً مِنْ رُؤَاةِ مُحَمَّدٍ
فَخِرّاً صَنَعْتَ وَذَا صَنِيعُ الْمُنْجِدِ

يا أيها البطلُ المفجّرُ ثورةً
شَمَخْتَ بهيبتِها جِبَاهُ السُّجْدِ
هَاتِيكَ دَوْلَتْنَا تَشُقُّ طَرِيقَهَا
يَهْدِي الخُمَيْنِي العَظِيمِ الأُصَيْدِ
بجِهَادِ رُوحِ اللهِ سَيِّدِ نَهْضَةِ
لَمْ يَسْتَكِنْ أبدأً ولم يَتَرَدَّدْ
وَصُودِ قَائِدِنَا الحُسَيْنِي الذي
قَهَرَ الطُّغَاةَ بِعِزِّهِ المُنْتَوَقَّدِ

مؤسسة فقهية، مهتمّة وانتشاراً بين المللي الهدى

الإمام الخميني قدس سره إمام الوحدة الإسلامية

الشيخ علي خازم

شكلت الوحدة الإسلامية معلماً بارزاً في خط الإمام الخميني منذ بدايات حركته السياسية والاجتماعية، ولذلك يمكن تتبعها في طول حركته وفي أطر متعددة قد لا يحصرها المصطلح، إذ كان قدس سره الشريف يحيا هذه القضية ببعدها التكليفي الشرعي من جهة، وبالنظر إلى الآثار الواقعة على إيران والعالم الإسلامي من جهة التصديق لقوله تعالى: ﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ﴾. ويمكن كذلك تتبع منهج خاص للإمام الخميني قدس سره في فهم الوحدة الإسلامية، يجمع بين فهم المذاهب الإسلامية كمدارس فقهية يمكن التقريب بينها على المستوى العلمي، وبين وحدة الأمة ككيان سياسي يقابل الأجانب عن هذه الأمة ومصالحها. وغير بعيد عن هاتين النقطتين يمكن الكلام عن إحياء الإمام للخطاب الإسلامي الإنساني الذي يرى وحدة المنشأ البشري، ويواجه النزاعات العنصرية والاستعلائية التي قدمتها نماذج فلسفية وسياسية غربية بررت الاستعمار العسكري والاستيلاء على مقدرات الشعوب، وهي نماذج عايشها الإمام بآثارها السياسية في العالم الإسلامي وغيره من أوروبا إلى جنوب أفريقيا على مدى عقود وأعوام متمادية، ووجدت لها في عالمنا الإسلامي أتباعاً وعملاء.

* الوحدة الاجتماعية:

واجه الإمام الخميني قدس سره على المستوى الداخلي الإيراني سعياً حثيثاً لدى السلطة الشاهنشاهية لاستخدام التنوع العرقي والمذهبي أداة لتشكيل تفاوت اجتماعي وتخالف مصلي يؤدي إلى إبقاء السيطرة على الأوضاع العامة في مناخ عدائي بين أفراد الشعب، وقد عمل الإمام ودعا إلى وحدة الشعب الإيراني قبل انتصار الثورة وبعدها، مؤسساً لروح وحدوية في كل المجالات التي يتوهم الناس فيها التعدد المتنافر عادة، كما في التعدد العرقي: فُرس وترك وكرد وبلوش وعرب، أو في التعدد الفكري ومصادره: حوزة وجامعة، وفي هذا المجال قال الإمام قدس سره: "إني أمدُّ يدي وبمتهى التواضع نحو جميع التجمعات العاملة لخدمة الإسلام، طالباً إليهم السعي لتحقيق الاتحاد فيما بينهم في جميع المجالات، وذلك من أجل بسط العدالة الإسلامية، التي تمثل الطريق الوحيد لتحقيق السعادة للشعب". وقال أيضاً: "لقد بذلت وما زلت قصارى جهدي من أجل تحقيق الوحدة بين مختلف طبقات الشعب المسلم، وأسأل الله تعالى العون لتحقيق هذا الأمر الحيوي والذي يعتمد عليه وجود الشعب وبقاؤه". وقد أكد انتصار الشعب الإيراني هذه النظرية: الوحدة تقدم الانتصار والاستقلال والعزة.

* الوحدة الدينية:

اعتقد الإمام بأن الاختلاف المذهبي بما هو اختلاف علمي يبقى الإسلام بل يغنيه على هذا الصعيد ولم يتعارض هذا الاعتقاد عنده بالتمسك بالمذهب مع وجود الروح الإسلامية، وقد أثر الاتجاه العرفاني للإمام بتقوية شعور المحبة للمسلمين أينما كانوا والتعاطف البالغ مع قضاياهم كافة. وفي هذا المجال يمكن ملاحظة اهتمام الإمام رضوان الله تعالى عليه وكلامه على مستويين:

الأول: الوحدة بما هي أخوة أنشأها القرآن الكريم، والثاني: الوحدة بما هي قوة تصون الإسلام وتحفظ الأمة مما يراد بها من أعدائها. فعلى مستوى الأخوة نقرأ في كلام الإمام: "إن القرآن الكريم يحكم بأن جميع المؤمنين في العالم هم أخوة والأخوة متكافئون". "إن الأخوة الإسلامية منشأ لكل الخيرات، لقد بلغتم ما بلغتم بالمحافظة على الأخوة، وبالمحافظة على الأخوة تبلغون ما هو أسمى أيضاً". "لقد ذكرت مراراً أن لا أهمية للعنصر واللغة والقومية والإقليم في الإسلام، فجميع المسلمين سنة كانوا أم شيعة هم أخوة متكافئون، متساوون في المزايا والحقوق الإسلامية، وأنه ليس في الإسلام سني وشيعي، أو كردي وفارسي فالكل أخوة". وقد ظهر هذا العنوان عملياً في التأخي بين أفراد الشعب الإيراني أثناء الثورة، وبعد الانتصار ظهرت أخوة الشعب المسلم في إيران مع بقية شعوب العالم الإسلامي كما كانت من قبل.

أما على المستوى الثاني: أي الوحدة بما هي قوة تصون الإسلام وتحفظ الأمة، فهنا يمكن رؤية الإمام ليس منخرطاً فقط في مشروع توحيد الأمة وحفظ مصالحها، بل متماهياً في هذا المشروع. لقد وعى الإمام مخاطر ومؤامرات الاستعمار وريبته إسرائيل وعمل على إيقاظ الأمة وتحذيرها من أنه لا عزة ولا تنمية ولا تقدم لها بدون معالجة هذا الجرح والتنبيه لآثاره على العالم الإسلامي بل على العالم كله. معتقداً بضرورة ربط المشاريع التغييرية في أي جزء من أجزاء العالم الإسلامي بقضية فلسطين، وهذا ما كان يظهر في خطبه ضد الشاه وحكومته وعلاقته بإسرائيل، بل تسخير ثروات البلاد لخدمة الكيان الغاصب؛ وهو ما نجد شبيهاً له في عالمنا العربي والإسلامي اليوم بقوة. قال الإمام قدس سره: "لقد حذرت مراراً من خطر إسرائيل وعملائها، ولن ترى الأمة الإسلامية السعادة إلا بعد أن تقتلع جراثيمة الفساد هذه من أصلها. إن من أسباب ثورة الشعب المسلم في إيران على الشاه دعمه لإسرائيل الغاصبة".

وفي مجال حفظ ثروات العالم الإسلامي وجعلها في خدمة الأمة قال الإمام طاب ثراه: "يا مسلمي العالم الذين تملكون إيماناً بحقيقة الإسلام، انهضوا واجتمعوا تحت راية التوحيد وفي ظل تعاليم الإسلام، واقطعوا أيدي الخونة المستكبرين عن أوطانكم وعن خزائنكم، وأعيدوا مجد الإسلام، ودعوا الخلافات والأهواء النفسانية، فأنتم تملكون كل شيء".

مؤسس فقهه، همزي وانتشارات بين المللي الهدي
كل شيء".

* الوحدة الإنسانية:

إن من أبرز ما أنتجه الإمام الخميني قدس سره في ثورته إحياء الخطاب الإسلامي الإنساني، فمعه عادت مصطلحات "المستكبرين" و"المستضعفين" و"الدفاع" و"النصرة" و"المساواة". وكما في عمله لاستبعاد قيم ومفاهيم التعصب المذهبي والعنصري بين المسلمين مقدمة لكسر الحواجز التي أرادها الاستعمار وأدواته عائناً يمنع شعوب الأمة الإسلامية من الانفتاح والتكامل السياسي والتنموي بتسخير قدراتهم وثرواتهم لحل مشاكلهم الاجتماعية، وجدنا الإمام قدس سره متعاطفاً مع قضايا عالمية تحت عنوان نصرته المستضعفين من غير المسلمين في وجه المستكبرين الذين يسعون ويعملون على تدمير إنسانية الإنسان، وبغض النظر عن عرقه ولونه وموطنه. إنَّ العنصرية النازية والتمييز العنصري في جنوب أفريقيا في حينها والصهيونية وإرهابات العولمة التي عاشها الإمام، كانت دافعاً لأن يركز الإمام ومن موقعه الإسلامي والعرفاني في دعوته وعمله على الاتجاه المعارض والناقد لكل الأفكار والأعمال المؤسسة والفاعلة تحت مفاهيم التعصب المقيت والعنصرية الاضطهادية، كما ركز على بيان موجبات الوحدة والمساواة وحفظ الكرامة الإنسانية. في هذا المجال يمكن ملاحظة نصوص الإمام الموجهة إلى البابا ورجال الدين المسيحيين، وكذلك إلى القوى المناهضة للاستكبار والاستعمار، واستقباله لقوى التحرر في العالم.

* المفهوم الواحد

أخيراً، إن هذه العناوين الثلاثة كمفاهيم متشابهة تعطينا صورة عن مفهوم الوحدة الإسلامية في خط الإمام الخميني رضوان الله تعالى عليه، وتصير عناوين أخرى كدعوته إلى الالتزام بصلاة الجماعة في موسم الحج خلف الإمام المخالف في المذهب، أو إحيائه لأسبوع الوحدة الإسلامية، أو تبنيه لتجمع العلماء المسلمين في لبنان من السنة والشيعة، أو دفاعه عن قضية فلسطين، وكذلك رفض اعتبار السنة في إيران أقلية دينية، تفاصيل يمكن ملاحظة كثير من أمثالها. سلام الله على الإمام الخميني موحداً بكل معاني الكلمة.

الوحدة الإسلامية في القرآن الكريم

إن مفهوم الوحدة الإسلامية يجسدها القرآن الكريم بأروع وأجمل صورة، فحينما نتأمل مفردات آياته جل وعلا نجد هذا المفهوم واضحاً جلياً فعندما يخاطبنا، بقوله تعالى: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾. أو قوله تعالى: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ فالقرآن يصوغ ويؤكد على مفهوم الأمة الواحدة، القادرة على التعايش والتكيف فيما بينها، فما أوجنا اليوم الى تجسيد وتفعيل هذا المفهوم الكبير على أرض الواقع- وإن اختلفنا - للوصول إلى الأهداف الكبرى التي تجمع شمل المسلمين على كلمة التوحيد. ولا بد لنا وواجب علينا كمسلمين تأكيد نقاط الالتقاء فيما بيننا، ولنا أسوة حسنة في تجربة تقرب الوحدة بزعامة الشيخ محمد تقي القمي والشيخ محمود شلتوت في الخمسينات، فكانت تجربة ناجحة ورائعة رغم وقوع الاختلاف، حيث استطاع العلماء من كلا الطائفتين مناقشة قضايا متعددة فيها كثير من المشتركات، ووضع مما اختلف فيه على طاولة البحث العلمي والموضوعي للوصول الى النتائج التي تؤلف بين قلوب المسلمين. وكذلك ما نجده من تقارب وتأخي بين الشيخ التلميذ محمد عبده وبين أستاذه ومعلمه السيد جمال الدين الأفغاني، فتلك العلاقة والرابطة الأخوية تدل على عمق الوحدة بينهما مع اختلاف مذهبيهما. وما بذله المصلح الكبير الشيخ محمد حسين كاشف الغطاء الذي كانت كلماته وخطابه ومناقشاته الموضوعية التي تدعو إلى وحدة المسلمين عموماً فكان بحق مصلحاً تفتخر به الأمة الإسلامية. وأيضاً الحوار الهادئ والمثمر والهادف بين السيد شرف الدين وبين الشيخ سليم البشري المالكي، حيث كان التسامح والمودة في طرح كل منهما وجهة النظر التي يؤمن بها، ومن ثم الالتقاء على ما هو الصحيح في العقيدة فجاء كتاب المراجعات ليدلنا على عمق الحب بين المذاهبين وان كان هناك اختلاف في الرؤى والمعتقد.

إذن لابد لنا من إشاعة روح التسامح والمحبة والود وحسن الظن بالآخر، فما لم نحمل تلك الروح لا يمكن أن نصل الى مفهوم الأمة الواحدة التي نادى بها القرآن للوحدة بين المسلمين.

تنوع مفهوم الوحدة في القرآن

١- الاعتصام بحبل الله تعالى

تنوعت أساليب القرآن الكريم في الدعوة لهذا المفهوم فتارة يدعو صراحة كما في قوله تعالى: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾. قال القرطبي في تفسيره: فإن الله تعالى يأمر بالألفة وينهى عن الفرقة فإن الفرقة هلكة والجماعة نجاة. وقال ابن المبارك: إن الجماعة حبل الله فاعتصموا * منه بعروته الوثقى لمن دانا. وقال السيد الطباطبائي في ميزانه: هذه الآية تتعرض لحكم الجماعة المجتمعة والدليل عليه قوله جميعاً وقوله ولا تفرقوا فالآيات تأمر المجتمع الإسلامي بالاعتصام بالكتاب والسنة كما تأمر الفرد بذلك).

٢- إصلاح ذات البين

وتارة أخرى نجد أن القرآن الكريم يأمر بأشياء للوصول إلى الوحدة منها الإصلاح بين الأخوين وإصلاح ذات البين فهي من الأمور التي تخلق الوحدة بين المسلمين قال الله تعالى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾. وقال جل وعلا: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾. قال الإمام الصادق عليه السلام: المسلم أخو المسلم، وحق المسلم على أخيه المسلم أن لا يشبع ويجوع أخوه، ولا يروي ويعطش أخوه، ولا يكتسي ويعرى أخوه فما أعظم حق المسلم على أخيه المسلم. روى البخاري بسنده عن أنس بن مالك أن رسول الله قال: لا تباغضوا ولا تحاسدوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله إخوانا ولا يحل لمسلم ان يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام.

٣- النهي عن الافتراق والاختلاف

ومن أساليب القرآن والسنة في الدلالة على وجوب الوحدة بين المسلمين النهي الصريح عن الافتراق والاختلاف

الذي هو ضد الوحدة والاجتماع.

مؤسسه فقهية، همزى وانتشارات بين المللي الهدي

قال الله عز وجل: ﴿وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾.

وكذلك قوله تعالى: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾.

٤- أن يكون المسلمون أولياء بعضهم لبعض الآخر

وأيضاً ذكر القرآن أسلوباً آخر للحث والتقريب والألفة بين المسلمين وهو أن يكون المؤمنون أولياء بعضهم لبعض الآخر يحب احدهم الآخر، وعندئذ تكون الرحمة قد نزلت عليهم لتأخيمهم ومودتهم وحبهم فيما بينهم.

قال الله تعالى: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾. إذن هذه أدلة صريحة تأمر المسلمين بشكل عام بكل ما يزيد المحبة بينهم، والنهي عن كل ما يولد البغضاء في صفوفهم، وتأمرهم صراحة بأن يكونوا إخوة، ولا يمكن للمسلمين أن يكونوا إخوة إلا إذا كانوا متحدين غير متفرقين، فإن الأخوة ضد الفرقة والاختلاف.

*مجلة الوحدة الاسلامية.

فارسی

راهکارهای تحقق وحدت

از دیدگاه مقام معظم رهبری

وحدت دو مرحله دارد: یک مرحله، مرحله‌ی لفظ و بیان است. این مرحله سهل است چندان مشکل نیست. اگر چه بعضی حاضر نیستند همین کار سهل را هم انجام دهند؛ و کسانی هستند که فرقی مسلمین را علناً تکفیر می‌کنند، و کسانی هستند که حاضر نیستند حتی یک کلمه در باب وحدت مسلمین و اتحاد فرقی اسلامی حرف بزنند. علی‌ای‌حال، اگرچه مرحله‌ی حرف، چندان عمومیت ندارد، ولی مرحله‌ی دشواری نیست. مرحله‌ی دوم، مرحله‌ی عمل است که حقیقتاً احتیاج به مجاهدت دارد. کار سختی است؛ اما واجب است. عوامل بسیاری هستند که عمداً می‌خواهند وحدت را خدشه‌دار کنند و باید با کمال تأسف گفت که در این راه پولهای گزافی هم آنها را تقویت می‌کند و دلارهای نفتی زیادی هم این امر را ترویج می‌نماید. علی‌ای‌حال، چون واجب و لازم و ضرورت حتمی این زمان است، باید سختیهای آن را تحمل کنیم. (۱)

راهکارهای علمی

الف) ترسیم ابعاد شخصیت نبی اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله)

علمای اسلام، روشنفکران مسلمان، نویسندگان، شعرا و هنرمندان در دنیای اسلام، امروز وظیفه دارند تا آنجایی که توان آنها اجازه می‌دهد، شخصیت نبی اکرم و ابعاد عظمت این وجود بزرگ را برای مسلمانان و غیر مسلمانان ترسیم کنند. این امر به اتحاد امت اسلامی و به خیزشی که امروز در نسلهای جوان امت اسلام به سوی اسلام مشاهده می‌شود، کمک خواهد کرد. (۲)

ب) ترسیم نمایی از امت واحده

۱- شناخت نمونه و نمایی از آن امت واحده، به معنی گامی عملی در راه تحقق آن آرزوی بزرگ - یعنی اتحاد اسلامی - و در نهایت سر برکشیدن قدرت واحده‌ی اسلامی در میدان سیاست جهانی است. (۳)

ج) آگاهی ملت‌های مسلمان (روشنگری)

۱- امروز همه‌ی فرق اسلامی باید با مشاهده‌ی آن صحنه‌های دردناک [اختلافات مذهبی] تاریخ، تجربه‌ی مسالمت و مهربانی بیاموزند و در زمانی که اصول اسلام که مفیدها در هر مذهبی برای احیاء آن، چنان رنجهایی را متحمل شده‌اند از سوی دشمنان جهانی در معرض خطر است، به وحدت و اقتراب و همکاری همه‌ی فرقه‌ها و همه‌ی متفکران آنها بیندیشند. (۴)

۲- جمهوری اسلامی ایران آماده است که با همه‌ی کشورهای مسلمان، دست دوستی و برادری بدهد و در راه‌حل مسائل دنیای اسلام با آنها تفاهم کند. باید همه، مسائل جهان اسلام را بفهمند و همه بدانند که استکبار و مستکبرین، به فکر مردم مسلمان نخواهند افتاد. (۵).

د) تلاش برای تقریب بین مذاهب و گفتگو بین فرق اسلامی

۱- این «مجمع التقریب بین المذاهب الاسلامیه» که ما این جا درصدد هستیم و برادران ما همت کردند - و من از کسانی که همکاری کردند و خواهند کرد، صمیمانه متشکرم - باید زمینه‌های تقریب را در جنبه‌های اعتقادی، کلامی، فکری، فقهی، اصولی و علمی فراهم بکند؛ لیکن آن هدف اساسی باید به یاد متفکران اسلام باشد. دشمنان اسلام، این را نمی‌خواهند؛ اما آنچه که خدا می‌خواهد، آن خواهد شد. وَاللَّهُ غَالِبٌ

عَلَىٰ أَمْرِهِ. (۶)

۲- بعضی کسان برای این که خودشان را از مسائل اختلافات مذاهب خالی کنند، می‌گویند: «نه این مذهب، نه آن مذهب.» این، به نظر ما درست نیست. این، ابداع مذهب ثالث است! بعضی می‌گویند: «ما نه شیعه هستیم، نه سنی.» خوب؛ این یک مذهب ثالثی شد! این، اختلاف را بیشتر می‌کند. باید شیعه، شیعه باشد و سنی، سنی. فِرَق سنی هر کدام فقه و عقاید خودشان را داشته باشند؛ شیعه‌ها هم همین‌طور. اما با هم نزاع نکنند و با یکدیگر درگیر نشوند؛ بلکه با هم تشریک مساعی کنند. این، چیزی است که امروز وظیفه است. لذا، موضوع تقریب و این مؤسسه مجمع‌التقریب که آقایان آن را اداره می‌کنند، به نظر ما امری جدی و لازم است و باید همه، ان‌شاءالله همکاری کنند و به نتایج آن دست پیدا یابند. (۷)

۳- من به این کار، به چشم دروازه‌بی به عالم و مرحله‌ی جدیدی نگاه می‌کنم. حقاً وضع مسلمین از لحاظ تضادها و اختلافات مذهبی، تأسف‌انگیز است. بسیاری از تواناییهای بارزش علمی و فکری مسلمین در طول تاریخ، صرف تعارض با یکدیگر شده است. (۸)

۴- امروز «تقریب» یک هدف فوری، یک غرض الهی و یک فکر حیاتی است و باید دنبال بشود. این خلأ زمان است - بیش از همه‌ی زمانهای دیگر - ما باید آن را پر کنیم...

امروز دنیای اسلام نیازمند این تقریب است. در این تقریب - همان‌طور که مکرر گفته شده - غرض این است که فرقه‌های اسلامی، در مقام فکر و اعتقاد به یکدیگر نزدیک بشوند. ای بسا برخی از تصورات فرق نسبت به یکدیگر، با مباحثه و مذاکره، به استنتاج خوبی منتهی بشود. شاید بعضی از سوءتفاهمها برطرف، و بعضی از عقاید تعدیل، و بعضی از افکار به طور واقعی به هم نزدیک بشود. البته اگر این بشود، بسیار بهتر از هر شکل دیگر است؛ حداقل این است که بر روی مشترکات تأکید بشود. این گفتگوها و مذاکرات، کمترین فایده‌اش این خواهد بود. بنابراین، باید از طرح مسائل تفرقه‌انگیز خودداری بشود. (۹)

۵- شاید مهمتر از همه‌ی نتایج تقریب [مذاهب اسلامی]، تقریب عملی است؛ یعنی همکاری مسلمین با یکدیگر، منتهی احساس جدایی عقیدتی فرقه‌بی. اگر دشمنان بگذارند، و اگر ما عاقل باشیم، این امر بسیار ممکن و سهل‌التولی است. (۱۰)

ه) هم اندیشی علمای فرق مختلف

... در مرحله‌ی فقهی نیز تبادل نظر بین مذاهب مختلف، در بسیاری از ابواب فقهی، به نزدیک، بلکه واحدی منتهی خواهد شد. بعضی از فرق اسلامی، در برخی از ابواب فقهی، تحقیقات و پیشرفتهای قابل ملاحظه‌ی دارند؛ دیگران می‌توانند از آنها استفاده کنند. گاهی ممکن است در برخی از احکام و استنباطات اسلامی از کتاب و سنت، نوآوری‌هایی در اختیار بعضی از فرق اسلامی باشد؛ دیگران از آن استفاده خواهند کرد و به فتاوی نزدیک به هم یا مشترکی خواهند رسید. ما می‌بینیم گاهی فتوایی را از مذهبی نقل می‌کنند، در حالی که آن فتوا، فتوایی غریب در آن مذهب است. ممکن است اهل آن مذهب، از آن فتوا تحاشی بکنند، یا اصراری به آن نداشته باشند. چرا ما نگردیم تا فتاوی مشترک را پیدا کنیم؟ (۱۱)

و) فراموش کردن اختلافات پیشین

اگر کسی مخلص‌الله احساس می‌کند که باید امروز بین برادران، برادری واقعی و عملی باشد، باید کوشش کند که گذشته را به یادها نیاورد؛ والا او می‌رود کتاب «حقوق الحق» را می‌آورد و به رخ این می‌کشد و این هم می‌رود کتاب «تحفه‌ائنی عشریه» را می‌آورد و به رخ آن می‌کشد! هر دو هم به قدر کافی کتاب پر از طعن و دفع علیه همدیگر نوشته‌اند! اگر ما بخواهیم گذشته را مطرح کنیم، نمی‌شود به وحدت رسید. باید نگاه کنیم، بگوییم: گذشته، گذشته است. «رحم‌الله معشرالماضی». ما کاری به کار آنها نداریم. اگر آنها هر کاری کرده‌اند، ما امروز می‌خواهیم تکلیف خودمان را - بیننا و بین الله - نگاه کنیم. بیننا و بین الله، امروز ما باید با همدیگر توحید کلمه و رفاقت و برادری داشته باشیم. اگر بخواهیم این را عمل بکنیم، باید از گذشته صرف نظر کنیم. (۱۲)

ز) تدوین منشور وحدت توسط متفکران جهان اسلام

بباید وحدت اسلامی را عملی کنید و منشوری را که همه‌ی علمای اسلام، همه‌ی روشنفکران دنیای اسلام، همه‌ی برجستگان سیاسی با اخلاص دنیای اسلام آن را تأیید و تصدیق کنند و برای عملی کردن آن تلاش کنند، تهیه کنید، تا دیگر مسلمانی جرئت نکند متکلم به کلمه‌ی توحید را که در یک مذهب یا در یک جناح دیگر است، تکفیر کند؛ تا برادران با هم باشند. (۱۳)

ح) پذیرش اختلاف و تحمل دیگر عقاید

۱- هر دوگانگی و اختلافی، به معنای دعوا نیست. یکی از یک فقه و دیگری از فقه دیگر، یکی از یک مذاق کلامی و دیگری از یک مذاق دیگر تبعیت می‌کند. امروز که دیگر روزی نیست که مذاقهای کلامی، مثل جنگهای اشاعره و معتزله در دوران خلافت بنی عباس یا بقیه‌ی جنگهای فرقه‌ی و مسلکی در اسلام، یا شیعه و سنی و یا مذاقهای کلامی گوناگون، باز به جان هم بیفتند. باید هم در محدوده‌های بزرگ و هم در محدوده‌های کوچکتر - داخل کشور، داخل استانها، داخل شهرها - با هم یکی باشند. (۱۴)

۲- شعار اسلام ناب و اسلامی که نظام اسلامی بر پایه‌ی آن به وجود آمد، این است که مسلمانان با وجود اختلافشان در عقاید و در مبانی مذهبی خود، باید اتحاد کلمه داشته باشند؛ روی موارد اتفاقی تکیه کنند و از جریحه‌دار کردن احساسات یکدیگر خودداری نمایند. این فرهنگ دینی با این معنا و با این نگاه که در آن، آزادی و عدالت و مردم‌سالاری و بسط وحدت در دنیای اسلام و میان امت اسلامی وجود دارد، یکی از میدانهای مجاهدت ماست که باید در آن تلاش کنیم. (۱۵)

۳- ما به همه می‌گوییم که احترام یکدیگر را حفظ بکنند و به عقاید و مقدسات هم اهانت نکنند. اگر کسی به بهانه‌ی عقیده‌ی بخواد به مقدسات دیگران اهانت بکند، از نظر ما به هیچ وجه قابل دفاع نیست. (۱۵)

راهکارهای عملی

۱- راهکارهای فرهنگی

الف) تمسک به اسلام

ملتها و دولتهای مسلمان جز با تمسک به اسلام، وحدت کلمه، احساس عزت اسلامی و شجاعت لازم نمی‌توانند این خطرهای بزرگ را از خود دفع کنند. (۱۷)

ب) کفر به طاغوت

در بسیاری از بخشهای امت اسلامی ایمان بالله هست؛ اما کفر به طاغوت نیست. کفر به طاغوت لازم است. بدون کفر به طاغوت، تمسک به عروه‌ی وثقای الهی امکانپذیر نیست. ما کشورها و دولتها و ملتها را به این که به جنگ با امریکا بشتابند، دعوت نمی‌کنیم؛ ما دعوت می‌کنیم که تسلیم آمریکا نشوند. ما دعوت می‌کنیم که با دشمن اسلام و مسلمین همکاری نکنند. یکی از اقسام همکاری نکردن همین است که به وسوسه‌های آنها در زمینه‌ی وحدت امت اسلامی اعتنا نکنند و امت اسلامی را با اتحاد خودش حفظ کنند. (۱۸)

ج) گذشت از اختلافات و تکیه بر نقاط مشترک

۱- امروز دنیای اسلام باید به طور جدی نسبت به سرنوشت خود فکر کند. اختلافات را کنار بگذارند؛ روی نقاط وحدت - که همان عظمت امت اسلامی است و همه این را می‌خواهند - برنامه‌ریزی و تفاهم و تلاش مشترک کنند. (۱۹)

۲- مسلمانان عالم هرچه به اسلام نزدیکتر شوند، آن طعم عزت را بهتر خواهند چشید؛ و هرچه با یکدیگر متحدتر باشند، امکان استفاده‌ی از اسلام را بیشتر به دست خواهند آورد. امروز مسلمانان باید از اختلافات جزئی، اختلافات طایفه‌ای، اختلافات تاریخی و اختلافات مذهبی عبور کنند و دست وحدت و اتحاد به یکدیگر بدهند. (۲۰)

د) تظاهر به وحدت

برادران شیعه و سنی در بسیاری از مسائل دینی مشترک هستند. موارد اختلاف را برای خودشان بگذارند؛ نه در مجمع جهانی و نه در منظر عمومی به اختلاف تظاهر نکنند. به وحدت تظاهر کنند و وحدت امت اسلامی را نشان دهند. کسانی هم که تبلیغ می‌کنند، تبلیغشان حتماً باید به نحو احسن و با زبان منطقی قوی علمی صورت گیرد تا بتواند دلها را به حق و حقیقت متوجه کند. (۲۱)

ه) دخالت ندادن اختلافات عقیدتی در میدان سیاست

۱- توصیه و مطالبه‌ی جدی ما از دولتها و ملتهای اسلامی این است که روی این مطلب فکر و کار کنیم، که زحمت و مقدماتی دارد؛ باید مقدماتش تأمین شود. البته دشمن هم بیکار نمی‌ماند و از ابزارهای قدیمی تفرقه‌انگیز استفاده می‌کند؛ از قومیتها، مذهب و طایفه‌گری استفاده می‌کند و موضوعاتی را که اسلام تأکید کرده که عمده نشوند، آنها را عمده می‌کند. اسلام تأکید کرده است که قومیتها، ملاک تشخیص و هویت نیستند؛ «إِنَّ

أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتِّفَاقُكُمْ^۱». اسلام تأکید کرده است که برادران مسلمان باید با هم برادرانه رفتار کنند؛ نگفته است برادرانی که سنی اند یا شیعه اند یا فلان مذهب دیگر را دارند، بلکه گفته است که مسلمانان «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ^۲» هستند. هر کسی به این کتاب و به این قرآن و به این دین و به این قبله اعتقاد دارد، مؤمن است؛ اینها با هم برادرند؛ اسلام این را به ما گفته است. اما ما خنجرها را پشت سر مخفی

می کنیم برای زدن به سینه ی برادران! در همه ی بخشها هم مقصرینی هستند. جلوی اینها را باید گرفت و با اینها باید مقابله کرد.(۲۲)

۲- مراد ما از وحدت اسلامی، یکی شدن عقاید و مذاهب اسلامی نیست. میدان برخورد مذاهب و عقاید اسلامی و عقاید کلامی و عقاید فقهی - هر فرقه ای عقاید خودش را دارد و خواهد داشت - میدان علمی است؛ میدان بحث فقهی است؛ میدان بحث کلامی است و اختلاف عقاید فقهی و کلامی می تواند هیچ تأثیری در میدان واقعیت زندگی و در میدان سیاست نداشته باشد. مراد ما از وحدت دنیای اسلام، عدم تنازع است: «وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا^۳». تنازع نباشد، اختلاف نباشد.(۲۳)

۲- راهکارهای سیاسی

الف) برگزاری اجلاس سران کشورهای اسلامی

این اجلاس [سران کشورهای اسلامی]، نشان دهنده ی وحدت، یکپارچگی، مدیریت قوی، همکاری صمیمانه بین مسؤولان کشور و مسؤولان و مردم است و قدرت و توانایی انجام کارهای بزرگ و پیچیده و مرکب را دیدند.(۲۴)

ب) اتحاد در مقابل دشمن مشترک

۱- «وحدت امت اسلامی»، یک آرزوی بزرگ و مقدس است و یقیناً، دلها در همه جای دنیای اسلام، برای این هدف می تپد. لیکن این هدف، مقدماتی دارد؛ چون کاری سنگین و قله ای بلند است و علاوه بر اینها، موانع راه، زیاد است. همین امروز و در همین ایام، دستگاہهایی در دنیا هستند که دائم برای جدا کردن مسلمانان از هم، تلاش می کنند. اگر بتوانند، بین دو کشور اسلامی جنگ به راه می اندازند و اگر نتوانستند، جنگ سیاسی یا جنگ اعتقادی و مذهبی و یا کینه های طایفی به وجود می آورند. البته کسانی هم که این کار را می کنند، مردم عادی و معمولی کوچکی و خیابان نیستند، بلکه مراکز قدرتمند که پول و سیاست و امنیت بین المللی در اختیار آنهاست. از این رو، تلاش برای وحدت مسلمین، به یقین از تلاش برای مقابله با این امواج، قابل انفکاک نیست.(۲۵)

۲- گاهی دشمن برای ایجاد اختلاف - هم در بین شیعه، هم در بین سنی - از آدمهایی که غرض و مرضی ندارند، استفاده می کند. در جامعه ی شیعه حرکتی انجام می گیرد که برای برادر مسلمان غیر شیعه تحریک کننده و حساسیت برانگیز است. عین همین عمل، در بین جامعه ی سنی انجام می گیرد، نسبت به کاری که برای شیعه حساسیت برانگیز و نفرت برانگیز است. چه کسی این کارها را می کند؟! امروز دشمن واحدی در مقابل ماست؛ علاوه بر این که کتاب واحد، سنت واحد، پیغمبر واحد، قبله ی واحد، کعبه ی واحد، حج واحد، عبادات واحد، اصول اعتقادی واحد در جامعه ی اسلامی است. البته اختلافاتی هم وجود دارد. اختلافات علمی ممکن است بین هر دو نفر عالم باشد. علاوه بر اینها، دشمن واحد در مقابل دنیای اسلام است. مسأله ی اتحاد بین مسلمین یک امر جدی است. با این مسأله، باید این طور برخورد شود. هر روزی که این قضیه دیر شود، دنیای اسلام یک روز خسارت کرده و این روزها، روزهایی است که بعضی آن چنان حساس است که در یک عمر اثر می گذارد. نباید بگذارید دیر شود.(۲۶)

ج) اتحاد در برابر استکبار جهانی

۱- شعار «مرگ بر امریکا» و «مرگ بر اسرائیل» و شعار وحدت مسلمین - که یکی از خصوصیات همین دوران جدیدی است که امام (رضوان الله علیه) آغاز کردند - برای استکبار و سلطه های جهانی شکننده است و برایشان قابل تحمل نیست.(۲۷)

۲- امروز امریکا در رأس دشمنان ماست و بنا دارند بر این که به اسلام و قرآن ضربه بزنند. همه کسانی که به اسلام و به قرآن عقیده دارند، باید با هم متحد و متفق شوند.(۲۸)

۳- اسلام و بیداری اسلامی خطر است؛ اما برای استکبار. و آنها این خطر را در هر جا ببینند، آن را هدف قرار می دهند؛ آماج حملات خودشان قرار می دهند؛ چه سنی باشد، چه شیعه باشد. استکبار به حماس در فلسطین همان نگاه و رفتاری را می کند، که با حزب الله در لبنان. آن سنی است، این شیعه است. نگاه استکبار به مسلمانهای متعبد و پابند در هر نقطه ی از دنیا یکسان است؛ چه شیعه و چه سنی. آیا عاقلانه است که ما بین خودمان نگاهمان را نگاه طائفی بکنیم؟ نگاه قومی بکنیم؟ نگاه مذهبی بکنیم؟ بین خودمان با هم دست به یقه بشویم؟ با هم گلاویز بشویم و فراموش کنیم که دشمن مشترک، هدفش این است که ما را از بین ببرد؛ و نیرویمان را این جور هدر بدهیم؟(۲۹)

۱ - گرامی ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست. (حجرات ۱۳)

۲ - مؤمنان برادر یکدیگرند. (حجرات ۱۰)

۳ - نزاع (و کشمکش) نکنید، تا سست نشوید. (انفال ۴۶)

(د) اتحاد در برابر اسرائیل

۱- مسأله‌ی اسرائیل و این دشمنی که در دل جامعه‌ی اسلامی و امت اسلامی جا گرفته است و شما نیز مطرح کردید، چیزی نیست که نسبت و رابطه‌ی آن با قضیه‌ی «وحدت» یک نسبت خنثی باشد. کدام انسان مؤمن و دین و دلسوزی است که نسبت به وجود اسرائیل ناراحت نباشد؟! (۳۰)

مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات بین‌المللی الهدی

۲- یکی از چیزهایی که می‌تواند وحدت عملی - و نه وحدت در مقام حرف - ایجاد کند، این است که صف واحدی در مقابله با اسرائیل به وجود آید. یعنی نامشروع شمردن حکومت غاصب و لزوم مبارزه با آن، مورد اتفاق قطعی همه قرار گیرد. البته با قدمهای عملی می‌شود به وحدت رسید و با حرف زدن و صحبت کردن، کار زیادی پیش نخواهد رفت. (۳۱)

۳- راهکارهای اقتصادی

الف) ایجاد بازار بزرگ اسلامی

اگر کشورهای اسلامی حقیقتاً همراه یکدیگر باشند؛ نمی‌گویم بین آنها اتحاد به معنای سیاسی حاکم باشد، بلکه با هم روابط دوستانه داشته باشند؛ مثلاً به طور جدی برای بازار مشترکی که محل بحث است اقدام کنند و تصمیم بگیرند که مشکلاتشان را با هم مطرح کرده و برای حلش بکوشند، بسیاری از غصه‌های بزرگ دنیای اسلام کم خواهد شد. به تعبیر دیگر، بسیاری از مشکلات، تیزی و گزندگی خود را نخواهد داشت. امروز حتی در قدمهای اولیه مشکل وجود دارد. یعنی تفاهم، همدلی و صمیمیتی که بین ما و شماست، بین بسیاری از کشورهای دنیای اسلام وجود ندارد. ما دنیای اسلام را فعلاً به این مرحله از تفاهم دعوت می‌کنیم. (۳۲)

ب) ایجاد و گسترش بانک توسعه اسلامی

۱- هر کاری امروز انجام بگیرد که در جهت گردآوری نیروهای اسلامی باشد و امت بزرگ اسلامی را در جهتگیری‌های گوناگون زندگی متشکل کند، خدمت به اسلام، کشورهای اسلامی و بشریت است. کار بانکی شما و بانک توسعه‌ی اسلامی و هیأت خدمات مالی، هم‌پایه این قبیل و در این صراط است. (۳۳)

۲- شکی نیست که امروز دنیای اسلام پراکنده است؛ اما می‌توان دنیای اسلام را مجتمع کرد؛ یک تجربه‌ی کوچک آن، تأسیس بانک توسعه‌ی اسلامی است. شما توانستید گوشه‌یی از مدنیت دنیای اسلام را - که مسائل مالی و پولی است - در بخشی از آن متمرکز کنید. (۳۴)

۳- کاری که شما در قضیه‌ی مسائل بانکی و پولی دارید می‌کنید، بسیار باارزش است؛ این را دنبال کنید. همین هیأت خدمات مالی اسلامی که شما تشکیل دادید، به وحدت رویه در بانکداری اسلامی کشورهای اسلامی و نظارت درست بر حرکت بانکها کمک بسیار بزرگی خواهد کرد؛ منتها هر چه می‌توانید، بانک توسعه‌ی اسلامی را فعال کنید. (۳۵)

پی نوشتها

- ۱- بیانات در دیدار کارگزاران نظام به مناسبت هفدهم ربیع‌الاول ۱۳۷۹/۰۳/۳۱
- ۲ - پیام به حجاج بیت‌الله‌الحرام ۱۳۷۷/۰۱/۱۲
- ۳ - پیام به کنگره‌ی جهانی هزاره‌ی شیخ مفید ۱۳۷۲/۰۱/۲۸
- ۴ - بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام، به مناسبت عید سعید فطر ۱۳۷۲/۰۱/۰۴
- ۵ - سخنرانی در دیدار با مسؤولان کشوری و لشکری و میهمانان شرکت کننده در کنفرانس وحدت اسلامی ۱۳۶۹/۰۷/۱۶
- ۶ - بیانات در دیدار میهمانان خارجی شرکت کننده در «کنفرانس وحدت اسلامی» ۱۳۷۶/۰۵/۰۱
- ۷ - بیانات در دیدار با اعضای شرکت کننده در گردهمایی نخستین دوره‌ی شورای عالی بین‌المللی مجمع التقرب بین المذاهب الاسلامیه ۱۳۷۰/۰۷/۰۱
- ۸ - بیانات در دیدار با اعضای شرکت کننده در گردهمایی نخستین دوره‌ی شورای عالی بین‌المللی مجمع التقرب بین المذاهب الاسلامیه ۱۳۷۰/۰۷/۰۱
- ۹ - بیانات در دیدار با اعضای شرکت کننده در گردهمایی نخستین دوره‌ی شورای عالی بین‌المللی مجمع التقرب بین المذاهب الاسلامیه ۱۳۷۰/۰۷/۰۱
- ۱۰ - بیانات در دیدار با اعضای شرکت کننده در گردهمایی نخستین دوره‌ی شورای عالی بین‌المللی مجمع التقرب بین المذاهب الاسلامیه ۱۳۷۰/۰۷/۰۱

۱۱ - بیانات در دیدار اندیشمندان و علمای کشورهای اسلامی شرکت کننده در نوزدهمین

کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی ۱۳۸۵/۰۵/۳۰

۱۲ - سخنرانی در دیدار با روحانیون و ائمه‌ی جمعه و جماعات استان مازندران
مؤسسه فقهی، هنری و انتشارات بن‌الحلی الهدی
۱۳۶۹/۰۲/۲۲

۱۳ - بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان ۱۳۸۲/۰۶/۱۹

۱۴ - سخنرانی در دیدار با جمع کثیری از اقشار مختلف مردم شهرهای شاهرود، خلخال، بیرجند، قیدار، خمسه، تیران و چالوس،

روحانیون و معاونان دفاتر عقیدتی، سیاسی نیروی زمینی ارتش و جمعی از شیعیان استان سرحد پاکستان ۱۳۶۸/۰۷/۱۹

۱۵ - بیانات در جمع مردم زاهدان در استادیوم آزادی ۱۳۸۱/۱۲/۰۴

۱۶ - بیانات در دیدار اندیشمندان و علمای کشورهای اسلامی شرکت کننده در نوزدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی

۱۳۸۵/۰۵/۳۰

۱۷ - بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی به مناسبت عید سعید مبعث ۱۳۸۰/۰۷/۲۳

۱۸ - بیانات در دیدار کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران به مناسبت عید مبعث ۱۳۷۷/۰۸/۲۶

۱۹ - بیانات در دیدار کارگزاران حج ۱۳۸۲/۱۰/۰۶

۲۰ - بیانات در دیدار کارگزاران نظام و میهمانان شرکت کننده در اجلاس وحدت ۱۳۸۳/۰۲/۱۸

۲۱ - بیانات در دیدار اندیشمندان و علمای کشورهای اسلامی شرکت کننده در نوزدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی

۱۳۸۵/۰۵/۳۰

۲۲ - بیانات در دیدار با علما و روحانیون در آستانه‌ی ماه مبارک رمضان ۱۳۷۶/۱۰/۰۳

۲۳ - بیانات در دیدار مفتی مسلمانان «مصر» ۱۳۷۹/۱۰/۲۰

۲۴ - بیانات در دیدار مسؤولان و کارگزاران نظام و میهمانان خارجی شرکت کننده در کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی ۱۳۷۴/۰۵/۲۴

۲۵ - سخنرانی در مراسم اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (رضوان الله علیه) ۱۳۶۹/۰۳/۱۴

۲۶ - بیانات در دیدار چند تن از علمای اهل سنت پاکستان، به اتفاق مولوی «اسحاق مدنی» ۱۳۷۲/۱۰/۲۷

۲۷ - بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۸۶/۱/۱۷

۲۸ - بیانات در دیدار مفتی مسلمانان «مصر» ۱۳۷۹/۱۰/۲۰

۲۹ - بیانات در دیدار مفتی مسلمانان «مصر» ۱۳۷۹/۱۰/۲۰

۳۰ - بیانات در دیدار نخست وزیر مالزی ۱۳۷۶/۰۹/۱۹

۳۱ - بیانات در دیدار رؤسای بانکهای مرکزی کشورهای اسلامی ۱۳۸۴/۰۱/۱۷

۳۲ - بیانات در دیدار رؤسای بانکهای مرکزی کشورهای اسلامی ۱۳۸۴/۰۱/۱۷

۳۳ - بیانات در دیدار رؤسای بانکهای مرکزی کشورهای اسلامی ۱۳۸۴/۰۱/۱۷

۳۴ - بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۸۶/۱/۱۷

۳۵ - بیانات در دیدار مسؤولان نظام به مناسبت عید سعید فطر ۱۳۸۲/۰۹/۰۵

وضعیت وحدت در جهان اسلام از دیدگاه مقام معظم رهبری

الف) در جهان اسلام

۱- درباره‌ی مسلمانان جهان، آنچه که حقیقتاً مایه‌ی رنج و تأسف و درد است؛ این است که مسلمانان، امروز به آن چیزی که بیش از همه احتیاج دارند، کمتر توجه می‌کنند و آن عبارت از بازگشت به اسلام و اتکا به قدرت اسلامی و استحکام پیوند بین مسلمانان و وحدت مسلمین است. علت این است که امروز، دشمنان اسلام در مقابل این دین، موضع خشن‌تر و حتی صریح‌تری اتخاذ کرده‌اند. در گذشته هم با اسلام، خیلی دشمنی و ستیزه شده است؛ اما امروز بیش از همیشه، این دشمنی خشن‌تر و صریح‌تر و ستیزه جویانه‌تر است. (۱)

۲- یکی از موضوعاتی که به مناسبت امروز باید مورد توجه قرار گیرد، عظمت اسلام در قالب امت اسلامی است. درخواست ما از دولتهای اسلامی این است که نسبت به این مسأله، توجه و عنایت مخصوصی مبذول کنند. بحمدالله ملتها در سالهای اخیر به مسأله‌ی کلیت اسلام و امت اسلامی توجه پیدا کرده‌اند. نمی‌گوییم آحاد ملتها، لکن در همه‌ی ملتها در بین مسلمین یگانگی و وحدت و جماعت، محسوس است و نغمه‌ی آن شنیده می‌شود. این امید و آرزو در دل آحاد مسلمین در اقصی نقاط عالم به وجود آمده است. مهم این است که حکومتها و دولتها هم به آن توجه کنند. این مسأله‌ای است که هر حکومت اسلامی؛ یعنی هر حکومت حاکم بر سرزمینی که در آن مسلمانها هستند، از آن سود می‌برد. (۲)

۳- امروز از اتحاد و نزدیکی کشورهای اسلامی، امت اسلام سود می‌بیند. امروز امت اسلام زیر فشارهای بزرگی است. وضع فلسطین و عراق و افغانستان را نگاه کنید! سوریه را ملاحظه کنید! تهدیدهایی را ببینید که امروز نسبت به همه‌ی دنیای اسلام وجود دارد و در رأس و محور همه‌ی این تهدیدها، امریکا و صهیونیستها قرار دارند! در مقابل این وضعیت، امت اسلامی چه باید بکند؟ قدم اول این است که به همدیگر نزدیک شوند و عوامل تفرقه و جدایی را بین خودشان کم کنند. البته روابط اقتصادی یکی از عواملی است که کشورها را به هم نزدیک می‌کند؛ لذا ما موافقیم و از استحکام روابط اقتصادی استقبال می‌کنیم؛ لیکن فقط این نیست؛ هر چه ممکن است، کشورها باید نقطه نظرهای خود را به هم نزدیک کنند. البته نزدیک شدن کشورهای اسلامی به هم، خوشایند قدرتهای سلطه‌طلب نیست. سعی آنها این است که براساس سیاست معروف «تفرقه بینداز و حکومت کن» کشورهای اسلامی را از هم جدا کنند. علی‌رغم میل دشمنان و مخالفان، باید ارتباطات را هر چه بیشتر نزدیک کرد. به‌رحال ان‌شاءالله با تلاش دولت شما و برادران ما در این‌جا، این مقصود عملی شود. (۳)

۴- تا آن جایی که من در تاریخ یاد می‌آید، درگیریها و تعارضات و جنگهای مذهبی بین مسلمین، به وسیله‌ی قدرتمندان هدایت شده است. از زمان بنی‌عباس و آن جنگهایی که بین مکاتب کلامی تازه‌تأسیس شده‌ی آن روزگار اتفاق افتاد و آن کشتارهای متقابل - گاهی این خلیفه بود، طرفدار این فکر بود؛ گاهی خلیفه‌ی دیگر بود، طرفدار فکر دیگری بود - تا زمانهای بعد، همواره دستهایی طرفداران عقاید مختلف اسلامی را به جان هم انداختند. اگر این دستها نبوده، آنها با هم سالها در صلح و آرامش زندگی کردند و هیچ مشکلی نداشتند. نمونه‌اش همین کشورهای اسلامی است که در آن، فرق مختلف اسلامی با هم مشغول زندگی هستند؛ یک نمونه‌اش ایران، یک نمونه‌اش عراق، یک نمونه‌اش کشورهای دیگر است. چه موقع خود مردم و معتقدان به اسلام در مقابل هم صف‌آرایی داشتند؟ چه زمانی با هم جنگیدند؟ به‌رحال ما باید گذشته را در حفاظ فراموشی بگذاریم و آن را کأن لم‌یکن فرض کنیم. (۴)

۵- امت اسلام، در سراسر آسیا، آفریقا و اروپا پراکنده است. مهم این است که ما این وحدت را حفظ کنیم. تلاش زیادی می‌شود که این احساس وحدت بین اجزا و اعضای این پیکر بزرگ، وجود نداشته باشد. گاهی با تکیه بر ناسیونالیستها، گاهی با تکیه بر مذاهب گوناگون اسلام، یا با ایجاد سوءظن و شایعه، سعی در ایجاد تفرقه میان امت بزرگ اسلامی دارند. هدف آنها این است که این امت بزرگ، یکپارچه و متحد نشود. (۵)

۶- همه خیال می‌کردند که هر چه از مبدأ دور شویم - بخصوص بعد از رحلت امام بزرگوار (قدس‌الله‌نفسه) - دیگر شور و شوق ملت‌های مسلمان نسبت به ایران و انقلاب اسلامی، تمام می‌شود. اما می‌بینید که این شور و شوق، روزبه‌روز بیشتر و به موازات آن، روزبه‌روز برای استکبار جهانی، مشکل جدی‌تر شده است. این کار خداست کار ما نیست. این اراده‌ی الهی است. منتها ملت ایران، به کمک خدا و توفیقات الهی، زمینه‌ی این تفضل الهی را با گذشت خود، با فداکاری خود، با تلاش خود، با خون دادن خود، با ابراز عقیده‌ی خود و با حفظ وحدت خود فراهم کرد. (۶)

۷- دنیای اسلام، تقریباً با یک میلیارد و نیم جمعیت، با امکانات فراوان اقلیمی و جغرافیایی و طبیعی و انسانی و سرمایه‌های بی‌نظیری که در اختیار دارد، می‌تواند یک مجموعه عظیم و متحد را تشکیل بدهد. (۷)

ب) در کشورهای منطقه

۱- امروز، روز اتحاد و همدلی ملت‌ها و دولتهای اسلامی است. من از همین جا می‌خواهم به ملت خودمان و ملت عراق و ملت پاکستان و دیگر ملت‌های مسلمان هشدار بدهم؛ اختلافات مذهبی و اختلافات شیعه و سنی را مهار کنند. من امروز دست‌هایی را می‌بینم که با برنامه، به عنوان شیعه و سنی، میان مسلمانان جنگ ایجاد می‌کنند. کشتارهایی که اتفاق می‌افتد و انفجارهایی که در مساجد، حسینیه‌ها، نمازهای جماعت و نمازهای جمعه به وجود می‌آید، یقیناً دست خبیث صهیونیسم و استکبار در آنها وجود دارد؛ این کار خود مسلمان‌ها نیست. هم در عراق، هم در ایران، هم در افغانستان، هم در پاکستان و هم در همه‌ی کشورهای دیگر، امروز مسلمانان وظیفه دارند به موارد اتحاد و وحدت خودشان بپردازند. (۸)

۲- دنیا ناباورانه شاهد بن‌بست‌شکنی در قضیه‌ی افغانستان بود. مجاهدان افغان، به برکت اسلام و وحدت کلمه، توانستند ارتش بیگانه را بیرون برانند، و اگر باز هم به همین دو عامل تکیه کنند، خواهند توانست حکومت شایسته‌ی مطلوب خود را در آن کشور تشکیل داده و رژیم وابسته‌ی کنونی را از جا بکنند. این دو عامل، عیناً علاج همه‌ی دردها و گرفتاریهای فلسطین و لبنان نیز هست. (۹)

ج) لبنان

۱- ما خوشحالیم که بحمدالله می‌شنویم و نیز احساس می‌کنیم که لبنان به سمت یکپارچگی حرکت می‌کند؛ و باید به این امر کمک کرد. (۱۰)

۲- ما از این که بحمدالله برادران شیعه در لبنان با محبت و انس زندگی می‌کنند، خیلی خوشحالیم و از خدای متعال می‌خواهیم که این انس را، چه بین شیعه، چه بین شیعه و سنی و چه بین مسلمان و مسیحی، در لبنان محفوظ نگاه دارد. چقدر خوب است که آحاد ملت لبنان، با محبت و با عدالت واقعی در امور زندگی و سازمان سیاسی، در کنار یکدیگر زندگی کنند. (۱۱)

۳- ملت لبنان و جوانان دلاور و سیاستمداران هوشمندش با سیلی سخت خود، او [آمریکا و اسرائیل] را از این غفلت بیرون آوردند. دشمن اکنون در صدد بریدن این بازوی توانا و کارآمد است؛ در صدد ایجاد اختلاف میان سیاستمداران است؛ در صدد پاشیدن ویروس بی‌صبری و تردید در مردم است. همه باید در برابر این سمپاشیها بیدار باشند. (۱۲)

۴- البته جنابعالی [رفیق حریری] دو مسأله‌ی مهم را در مقابلتان دارید: یکی حفظ وحدت ملت لبنان که شاید کلید اساسی در منطقه، در کشور شما این است و دشمنان زیادی هم دارد و حقیقتاً تلاش سختی را می‌طلبد که از شما برمی‌آید. مسأله‌ی دوم، بازسازی لبنان است. (۱۳)

۵- تبلیغات صهیونیستی می‌خواهد اینها [حزب‌الله] را با اسم ظالمانه‌ی «تروریست» بکوبد. در حالی که همه‌ی منصفین عالم، اینها را کسانی می‌دانند که از شرف، حیثیت، استقلال و خاک خودشان دفاع می‌کنند. این هماهنگی شیعی هم، برای ما واقعاً یک پدیده‌ی شیرین و مطلوب است. معتقدیم با همه‌ی نیرو، باید اطراف قضیه را حفظ کنیم. امروز برای ایجاد اختلاف بین شیعیان در لبنان، خیلی انگیزه وجود دارد. هیچ‌گونه اختلافی را نباید گذاشت بین شیعه جریان پیدا کند. حتی این بگو مگوهای مربوط به مسائل اعتقادی و فقهی و اینها هم، در بین شیعه نباید باشد. اصلاً عناصر اختلاف و تشّت را بین شیعه نباید راه داد. واقعاً می‌شود حدس زد صهیونیست‌ها که از ضربات شیعه، این قدر ناراحت هستند، پولهای کلانی را برای ایجاد اختلاف بین آنها خرج می‌کنند. هر کاری در این زمینه، کمک به صهیونیست‌هاست. (۱۴)

۶- من حس می‌کنم یک سیاست جدی برای ایجاد اختلاف بین شیعه در داخل لبنان وجود دارد؛ الان جداً کار می‌کنند تا دل‌های اینها را از هم چرکین کنند. اول با مشکلات زبانی است، بعد هم ممکن است به جاهای خطرناکتری برسد: «و إن الحرب أولها كلام»^۴. باید خیلی مراقب بود که این اختلافات در لبنان پا نگیرد. هر چه بتوانید اطراف قضیه را با هم نزدیک کنید، بهتر است. (۱۵)

د) فلسطین

۱- وحدت درونی مردم فلسطین و جریانات مختلف فلسطینی یک نکته‌ی اساسی است. هر چیزی که موجب انحراف مسیر و عدم توجه به دشمن اصلی شود، یقیناً در خدمت آرمان فلسطین نخواهد بود. الحمدلله فلسطینیها در طول این پنجاه سال از این امتحان سربلند بیرون آمده و پختگی خود را نشان داده‌اند. دیدیم که همه‌ی تلاشهای اسرائیل برای دامن زدن به اختلافات مجاهدین، ناکام ماند و تمامی جریانهای اصیل و جنبشهای مجاهد و مبارز، علی‌رغم گرایشهای متفاوت، با صبر انقلابی مانع از تحقق خواسته‌ی دشمن شدند. از این پس نیز باید چنین باشد. (۱۶)

۲- روند سازش - و به طور مشخص طرح اسلو - موجب تفرقه‌ی فلسطینیان گردید؛ اما این انتفاضه‌ی مبارک توانست وحدت ملی را به صحنه‌ی فلسطین بازگرداند. ملاحظه می‌فرمایید که همه‌ی اقشار مردم در این مبارزه حضور دارند و جریانات اسلامی و ملی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. حتی کسانی که همچنان دلشان در جای دیگری است، ناگزیر از همراهی با این حرکت عظیم شده‌اند. (۱۷)

۴ - «فإن النار بالعودین تذکی و إن الحرب أولها كلام»

۳- ما امروز داریم به ملت‌های غیر شیعه‌ی مسلمان مستضعف دنیا کمک می‌کنیم. امروز غیر از ما چه کسی دارد به مردم و مجاهدین فلسطین کمک می‌کند؟ این را خود مبارزین و ملت فلسطین می‌گویند. خوب، مگر ملت فلسطین شیعه‌اند؟! وقتی دشمن بیاید از یک چیز کوچکی، یک مستمسکی درست کند و اختلاف بین شیعه و سنی را دامن بزند، ما باید از رفتار، اعمال، وحدت و دعوت‌مان مراقبت و مواظبت

کنیم. (۱۸)

ه) افغانستان

۱- مردم افغانستان خیال نکنند که پیروزی رسید و از فردا باب خیرات و برکات باز خواهد شد؛ خیر. زحمت دارد؛ سازندگی و تلاش و راندن دشمن لازم دارد؛ حفظ دوست و تشکیل قدرت و از همه بالاتر، وحدت لازم دارد. (۱۸)

۲- متأسفانه بلایی که امروز خود این آقایان و احزاب و گروه‌ها بر سر افغانستان و ملت آن می‌آورند، در گذشته کمتر سراغ داریم که بر سر مردم افغانستان آورده شده باشد. به خاطر گروه‌گرایی، به خاطر تعصبات، به خاطر نبودن وحدت ملی، به خاطر اهمیت دادن به نژادها: این یکی نژاد سفید است، آن یکی نژاد زرد است، این یکی فارس‌زبان است، آن یکی پشتوست، این یکی شیعه است، آن یکی سنی است، این یکی رئیسش فلان آقاست، آن یکی رهبرش فلان کس است! وقتی گردانندگان امور یک ملت به این مسائل فکر کنند، ببینید آن ملت به چه روزی می‌افتد! این را در افغانستان مشاهده می‌کنید. رحمت خدا و نور بر روان آن مرد بزرگی که نگذاشت جامعه‌ی ایران که چند برابر افغانستان جمعیت و وسعت دارد و زمینه‌ها برای درگیری هم در آن وجود داشت، سرگرم این بازیچه‌ها شود. من رئیس، تو رئیس، من رئیس این حزب، تو رئیس آن گروهی، من زبانم ترکی است، تو زبانت فارسی است، آن یکی زبانش عربی است، آن یکی زبانش بلوچی است، آن یکی ترکمن است... اینها را - آن مرد بزرگ و آن رهبر یگانه - از درون ذهنیات مردم برداشت و جارو کرد و از بین برد. اگرچه همیشه ملت ایران قردان امام و انقلابش بوده است؛ اما هر چه از حوادث بیشتر می‌گذرد مسأله روشنتر می‌شود. (۱۹)

۳- ملت افغان که از اقوام و مذاهب مختلف تشکیل شده، با مشارکت و همکاری همگان، توانست به پیروزی برسد. اکنون، برای این‌که بتواند راه استقلال و سازندگی را با موفقیت طی کند و به هدفهای خود برسد، وحدت کلمه و همکاری اقوام و مذاهب گوناگون، شرط اساسی است و این وحدت، فقط بر محور اسلام باید باشد و بس. مذاهب و طوایف گوناگون، به ندای ملکوتی «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»^۵، گوش جان دهند و وحدت خود را بیش از پیش مستحکم سازند. دستهایی در کار است که تعصبات قومی و فرقه‌ای را تشدید کند و میان برادران مسلمان و یا اقوام افغان، درگیری به راه بیندازد. این دستها، از آن دشمنان اسلام و دشمنان افغانستان است و ان‌شاءالله با هشیاری مردم و مسؤولان باید قطع شود. (۲۰)

۴- یکی از اصول اسلام، وحدت مسلمین و اخوت اسلامی است. «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ». نقاط مشترک را هم باید چسبید. در افغانستان، اتفاقاً اختلافات مذهبی و فرقه‌یی و قومی هم هست. اقوام افغانستان، در طول این تاریخ دوست‌وپنجاه ساله‌یی که ما می‌دانیم، غالباً با هم درگیری داشته‌اند. از لحاظ قومی هم، شیعه و سنی با یکدیگر اختلافات داشته‌اند. باید همه‌ی اینها را در هم هضم کنیم و فقط اسلام را در همه‌ی این گروه‌ها و دسته‌جات مختلف حاکم نماییم. در رأسش هم شما آقایان - اعم از شیعه یا سنی - که هر کدام بحمدالله جمعیتی را دنبال سر خودتان دارید، باید در جهت ایجاد حکومت اسلامی و حاکمیت اسلام در افغانستان تلاش کنید و به کمتر از این هم بایستی قانع و راضی نشوید. (۲۱)

۵- همه باید تلاش کنند تا وحدت ایجاد شود. البته در طول این چند سال گذشته - بخصوص در یک سال اخیر - مکرراً به برادران مستقر در پاکستان و ایران گفته‌ایم که افغانستان جز با وحدت گروه‌ها و نیروها، نخواهد توانست به مقصود خودش دست یابد. اگر کسی خیال کند که با حذف این گروه یا آن دسته، خواهد توانست کار را به پیش ببرد، اشتباه کرده است. امروز مشکل اصلی، مشکل اختلاف است. باید هدف عمومی و اصلی، ایجاد وحدت باشد. همه هم باید کمک بکنند. آنهایی که بزرگترند، بیشتر باید تلاش کنند و آنهایی هم که کوچکترند، باید تلاش کنند تا این وحدت ان‌شاء... انجام بگیرد. (۲۲)

۶- در طول جنگ تحمیلی هشت‌ساله، بخش عمده از زحماتی که متحمل شدیم، به‌خاطر موضع قاطع و صریحی بود که در امر افغانستان داشتیم. آن موضع، امروز هم وجود دارد و هیچ فرقی نکرده است. امروز هم ما در کنار ملت و جهاد و وحدت افغانستان و نیز حکومت اسلامی آینده‌اش قرار داریم. (۲۳)

۷- ما اتحاد شما [شیعیان افغانستان] را با گروهی که الان در مقابل طالبان مطرحند، تأیید می‌کنیم. این همکاری، بسیار خوب، لازم و بموقع است. الان شما وضع خوبی دارید؛ هم شما کمک می‌شوید، هم آنها کمک می‌شوند. لازم است این اتحاد، و بیش از آن، اتحاد شیعه حفظ شود... ما شیعه‌ی افغانستان را پاره‌ی تن خود می‌دانیم؛ چه بخواهند، چه نخواهند. وقتی آقای مزاری در آن شرایط سخت در کابل زندگی می‌کرد و بعد منتهی شد به شهادت او، عوامل دست‌اندرکار این‌جا به جای خود محفوظ؛ بنده که این همه گرفتاری دارم، ساعت ساعت من به مسائل آن‌جا مشغول بود؛ یعنی وضعیت آن‌جا را حس می‌کردم. بنابراین ما از قضایای افغانستان فارغ نیستیم؛ ذهن و دل ما درگیر قضایای مردم افغانستان است؛ بخصوص شیعه که واقعا پاره‌ی تن ماست و از ما جدا نیست. (۲۴)

۵ - همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت]، چنگ زنید، و پراکنده نشوید! (آل عمران ۱۰۳)

۱- الان دشمن، و همین سرویسهای جاسوسی اسرائیل و امریکا، در عراق یک عده‌ای را تحریک می‌کنند که با شیعیانی که در عراق اکثریت را دارند - حالا امروز اکثریت دولت متعلق به آنهاست - مقابله و مبارزه کنند؛ نامنی ایجاد کنند؛ و این نامنی را وسیله‌ای قرار می‌دهند برای این که پای خودشان را در عراق و در بغداد مستحکم کنند. امریکا برای ماندن در عراق بهانه لازم دارد و این بهانه، نامنی است. آنها برای این که دولت عراق نتواند به خدمات لازم بپردازد، این اوضاع ناامن را در کشور به وجود می‌آورند، تا بهانه داشته باشند که بمانند. اختلافات را آنها به وجود می‌آورند: دل سنی را نسبت به شیعه، دل شیعه را نسبت به سنی آن چنان چرکین می‌کنند که نتوانند با این همه مشترکات، کنار هم قرار بگیرند. این، کار دشمن است. چرا ما این حقیقت را نمی‌فهمیم؟ (۲۵)

(۲۵)

۲- آمریکایی‌ها بدانند دیر یا زود با ذلت و سرافکنندگی از عراق خارج خواهند شد. برادران عراقی ما می‌توانند این دوره را کوتاه کنند؛ می‌توانند رفع این خطر بزرگ را نزدیک کنند؛ با چه چیزی؟ با وحدت کلمه، با تمسک به اسلام، با حفظ روحیه‌ی اسلامی و ایمانی خود و با به‌کارگیری عقل و حکمت و تدبیر. قدر علما را بدانند؛ قدر موقع و موضع مرجعیت را بدانند؛ قدر این محورهای جمع‌کننده و گردآوری‌کننده را بدانند؛ قدر ایمان خود را بدانند و در دام تفرقه‌افکنی دشمن نیفتند. امروز در عراق یکی از برنامه‌های حتمی دشمنان - یعنی امریکایی‌ها و انگلیسی‌ها و اتباع و انصارشان - تفرقه انداختن است؛ باید در این دام قرار نگیرند. (۲۶)

۳- این خطر [داخلت در انتخابات عراق] نیز با هوشمندی و موقع‌شناسی و شجاعت مردم غیور و مؤمن عراق و رهبران حقیقی و بزرگوار آنان، قابل دفع است. آنان در این لحظه‌ی حساس تاریخی که سرنوشت دهها سال آینده‌ی آنان را رقم می‌زند، باید از ایمان و شجاعت و همبستگی ملی خود، بیشترین استفاده را ببرند، انتخاباتی فراگیر و سالم و پرشور برگزار نمایند و از نتایج آن، با همه‌ی توان پاسداری کنند. اختلاف شیعه و سنی یا عرب و ترکمان و یا دیگر دسته بندیهای تفرقه‌انگیز، تنها بوسیله‌ی دشمنان دامن زده می‌شود. (۲۷)

۴- به‌رحال، شما راه سخت، اما افتخارآمیزی در پیش دارید. من اعتقاد این است که، آن چیزی که می‌تواند عراق را پیش ببرد، اتحاد و یکپارچگی آن است و اتکا و اعتماد به آن، هویت ذاتی و درونی خود عراق و مردم آن است و تکیه نکردن به بیگانگان. حضور امریکایی‌ها و انگلیسی‌ها در عراق، برای آن کشور عارضه‌ای بسیار خسارت‌بار است. (۲۸)

۵- الان دو سه عنوان مهم مطرح است؛ یکی وحدت ملت عراق و بخصوص وحدت شیعه است. اگر دشمنان با تدابیری که بلدند و تجربه کرده‌اند، خدای نکرده بتوانند بین صفوف شیعه، بین صفوف علما و بین صفوف مسلمین - شیعه و سنی - اختلاف بیندازند، یقیناً ضربه‌ی سختی به پیکر ملت عراق و آینده‌ی عراق خواهد خورد؛ لذا به هیچ قیمتی نباید بگذارید اختلاف به‌وجود آید. گاهی لازم است انسان برای حفظ وحدت - چه وحدت شیعی، چه وحدت علمایی و چه وحدت اسلامی - از امری تنازل کند. (۲۹)

۶- ... نکته‌ی دیگر - که آن هم در ضمن مسأله‌ی استقلال مندرج است - موضوع وحدت عراق است. این‌طور برمی‌آید که اشغالگران درصددند عراق را از وحدت جغرافیایی و سیاسی خودش خارج کنند؛ یعنی در حقیقت هویت تاریخی و فرهنگی عراق را از بین ببرند؛ خیلی باید مراقب بود. (۳۰)

۷- بزرگانی در همین دوران اخیر مجاهدتها و فداکاریهایی کردند که شهید عزیز ما مرحوم آیه‌الله حکیم جزو فعالان این مجموعه بود که امروز جای ایشان در میان ما خالی است. اما این سید بزرگوار با تلاش و مجاهدت خود توانست رمز وحدت کلمه و تمرکز عواطف و افکار ملت عراق حول محورهای اساسی شود. امروز به برکت آن مجاهدتها، مردم عراق بزرگترین مشکل خود را حضور اشغالگران می‌دانند. (۳۱)

۸- در خصوص قضیه‌ی عراق، ما این تحلیل را قبول داریم که بزرگترین خطر برای این کشور عبارت است از درگیریهای داخلی بین اقوام گوناگون عراقی؛ چه قومی - مثل کرد و عرب و ترکمان و امثال اینها - و چه مذهبی، مثل شیعه و سنی. به‌طور جدی باید از به‌وجود آمدن این‌طور زمینه‌ها پیشگیری کرد. ما به بعضی از ترورهایی که در عراق صورت می‌گیرد، خیلی سوءظن داریم؛ از جمله ترور شهید مرحوم آقای حکیم. ما احتمال می‌دهیم دست جاسوسهای اسرائیلی با هماهنگی امریکاییها در کار باشد؛ هدفش هم همین باشد که بین گروههای گوناگون اختلاف ایجاد کند. اگر بشود ان‌شاءالله همین وحدت نسبی‌ای را که امروز در عراق هست، حفظ کرد، به‌نظر می‌رسد آینده‌ی عراق قابل تحلیل باشد. (۳۲)

۹- آنچه امروز من به شما عرض می‌کنم برای عراق لازم است، عبارت است از دین، عقل، شجاعت و وحدت. مواظب باشید با شعارهای گوناگون، اتحاد و وحدت شما را به هم نزنند. امروز هیچ بهانه‌یی نباید موجب شود که یک جمع در عراق، مشکل عمده‌ی خود را جمع مقابل خود به حساب بیاورد. (۳۳)

۱۰- ... نکته‌ی دوم، وحدت و یکپارچگی نخبگان و مسؤولان و بزرگان در عراق است. این معروف است که انگلیسی‌ها همیشه گفته‌اند «تفرقه بینداز، حکومت کن!»؛ و این را در عراق، در ایران، در هند و در هر جایی که بوده‌اند، بارها و بارها تجربه و عمل کرده‌اند. البته امروز تجربه‌ی آنها در این زمینه از امریکایی‌ها بیشتر است؛ ولی امریکایی‌ها هم این کار را کاملاً بلدند و به دنبال آن هستند. هم وحدت بین جناح‌های مختلف شیعه، و هم اتحاد و همدلی بین شیعه و سنی، از جمله واجبات قطعی امروز عراق است. برای آنها موفقیت بزرگی است که بتوانند اختلاف ایجاد کنند. الان هم دارند اختلاف ایجاد می‌کنند؛ نشانه‌های تلاش دشمن کاملاً جلوی چشم انسان است. دشمن هیچ‌وقت نمی‌آید صریحاً بگوید من دشمن‌ام و می‌خواهم بین شما اختلاف بیندازم؛ با چهره و شعار حق بجانب پیش می‌آید؛ باید بر اینها فائق آمد. به نظر من نجف می‌تواند همه‌ی عراق را متحد کند. امروز بحمدالله مراجع بزرگ و شخصیت‌های ممتازی در نجف هستند. خدا را شکر می‌کنیم که طول مدت فشار و اختناق صدامی نتوانست نجف را از مردان بزرگ خالی کند. امروز

بحمدالله مراجع بزرگ و شایسته‌ی تجلیلی در نجف حضور دارند؛ همچنان که فضایی خوبی، طلاب روشنفکری و نخبگان سیاسی مؤمنی در نجف و سایر شهرهای عراق حضور دارند. بعضی هستند که سالها مبارزه و مواجهه‌ی با حوادث دشوار را در دوره‌ی اقامت خود در ایران تجربه کرده و آزموده‌اند. این مجموعه باید همه‌ی تلاشش این باشد که از جهتگیری مردم و نخبگان بر ضد یکدیگر بشدت جلوگیری کند. این مجموعه باید همه‌ی تلاشها را به سوی دشمن اصلی جهت بدهد و مردم را به آن سمت متوجه کند. اگر کسانی هم از این روش تخطی کنند، وقتی از سوی بزرگان و نخبگان استقامت در حرکت دیدند، قهرا کارشان بی‌اثر می‌شود. (۳۴)

مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات بن‌الحلی الهدی

ز) پاکستان

۱- تا آن‌جا که من اطلاع دارم، در پاکستان، گروه شیعه‌ی افراطی مطلقاً وجود ندارد. همان گروههای شیعه‌ای هستند که همیشه در پاکستان بودند و فقط شیعه‌اند و نه چیز دیگر. مثل سنیهایی که فقط سنی‌اند. من گمان نمی‌کنم که این گروههای شیعه و سنی، با همدیگر هیچ‌گونه اختلاف و دعوایی هم داشته باشند. ولی گروههایی هستند که با تعصب و تکفیر گروههای مسلمان، کارشان را پیش می‌برند. علاجش نیز همان است که شما گفتید: «مشت آهنین». (۳۵)

۲- به نظر ما، مبنای کار هم ایجاد تفرقه است؛ همان شعار «تفرقه بینداز، حکومت کن»ی که انگلیسیها از اول ورود به شبه قاره طبق آن عمل کردند؛ البته در برهه‌ی بین مسلمان و هندو، در برهه‌ی بین مسلمان و سیک، حتی در برهه‌ی بین فرقه‌ی مختلف هندو، و در برهه‌ی دیگر هم بین فرقه‌ی مسلمین. انسان در تاریخچه‌ی شبه قاره، از قبل از استقلال، این را می‌بیند و متأسفانه تا امروز هم این معنا هست و در پاکستان این واضح است. حالا هم گروهی سعی دارند که شیعه را به طور کلی از بقیه‌ی مسلمین جدا کنند؛ بین اینها بغض و عناد بیندازند و شیعه را در موضع ضعف قرار بدهند و آنها را از صحنه‌ی سیاسی بکلی خارج کنند. این، دنباله‌ی همان سیاست است؛ چیز جدیدی نیست؛ منتها امروز به این صورت درآمده است. (۳۶)

۳- توجه به دو کار اساسی، ضرورت دارد:

اول، استحکام بخشیدن به موجودیت شیعه است؛ یعنی تا جایی که امکان دارد، همین حدود بیست و چند درصد شیعه‌ی بی که در پاکستان هستند، اینها یکپارچه بشوند. اگر به طور صددرصد هم این یکپارچگی صورت نگیرد، ولی هدف باید صددرصد باشد. اگر به فرض، صددرصد هم یکپارچگی انجام نشود - بعضیها بی تفاوت باشند، بعضیها کنار باشند - جُلّ شیعه بایستی با هم باشند و پیوندی اینها را با هم مستحکم کند؛ با یک حرکت، حرکت کنند؛ با یک اشاره، راه بیفتند؛ یک جهتگیری داشته باشند؛ بین خود شیعه، دیگر تضارب نباشد؛ گروههای مختلف، با اسمهای مختلف خودنمایی نکنند. تضارب بین شیعه، ضررهای خیلی زیادی می‌زند. من در آن سفری هم که در شش، هفت سال پیش به پاکستان آمدم، به مرحوم آقا سید عارف و مرحوم آقا سید صفدر و بعضی از آقایان علمای دیگری که بودند، این را تأکیداً گفتم؛ هر سفری هم که آقایان به ایران آمدند، با آنها در میان گذاشتم. بنابراین، سعی بشود که خود شیعه، یک موجودیت مستقل و محکمی پیدا کند، تا نتوانند شیعه را هضم کنند.

دوم، این شیء واحد و متحد، درصدد ارتباط هرچه بیشتر با گروههای غیر شیعه بر بیاید؛ مگر کسانی که بنای بر عناد دارند؛ مثل همین گروههای وهابی که در آنجا هستند و بنای بر عناد دارند؛ آنها با سنی‌ها هم بدند. اگر شیعه هم یک روز - نستجیر بالله - نباشد، یا موجودیتی نداشته باشد، آنها بین همان سنی‌ها هم اختلاف ایجاد می‌کنند؛ چون آن کسانی که آنها را هدایت می‌کنند، از اتحاد مسلمین می‌ترسند. البته شاید عواملشان نمی‌فهمند که چه می‌کنند - مردمان جاهل و شریری هستند و فقط شرارت می‌کنند - اما آن کسانی که اینها را هدایت می‌کنند، اگر به فرض شیعه هم نمی‌بود، حتی بین گروههای غیر شیعه اختلاف می‌انداختند! به همین خاطر است که در پاکستان صد میلیون مسلمان پایبند مؤمن، نمی‌گذارند نیروی اسلامی رشد کند. (۳۷)

۴- جامعه‌ی تشیع در پاکستان، جامعه‌ی مظلوم و بسیار نجیبی است. آنها در جهت تفرقه حرکت نمی‌کنند. رهبرانشان، آنها را به برادری اسلامی توصیه می‌کنند. خداوند شهید بزرگوار مرحوم سید عارف حسین را رحمت کند که در طول مدت مجاهدت و فداکاریش، همیشه مردم را به وحدت و متحد شدن در مقابل استکبار جهانی دعوت می‌کرد و سرانجام، استکبار با ایادی مرموز و پنهانش او را به شهادت رساند. (۳۸)

ح) سودان

۱- چرا مردم سودان با آن سابقه‌ی تمدن و روح مردانگی و غیرت، حق نداشته باشند در کشور خودشان، از مایملک خودشان، برای بخودشان یک زندگی خوب درست کنند؟! حالا یک دولت مستقلی در سودان بر سر کار است که در مقابل اراده‌ی آنها، تابع و تسلیم نیست، در مقابل این دولت، مشکلات به وجود می‌آید. یکی از راهها، همین ایجاد اختلاف است. برای اختلاف هم بهانه‌های زیادی می‌توان پیدا کرد؛ اختلافات عقیده‌ای و دینی، اختلافات قبیله‌ای؛ اگر اینها را هم پیدا نکنند، انواع و اقسام اختلافات و وسائل دیگری خلق و جعل میکنند. (۳۹)

ط) وحدت در جمهوری اسلامی ایران

۱- ما بیشترین تنوع قومی و مذهبی را در این کشور داریم؛ فارس، عرب، ترک، بلوچ، ترکمن، لر، شیعه، سنی، حنفی و شافعی؛ اما وحدت کشور محفوظ است. این مسأله‌ی بسیار مهم و عظیمی است. برای این که بتوانند این وحدت را به هم بزنند و نثار و کدورت و اختلاف و دست به یقگی بین قومیتها یا طوایف مذهبی به وجود آورند، حاضرند میلیاردها دلار خرج کنند. بسیار هم خرج کردند و در دنیا به تبلیغات پرداختند، ولی نتوانستند. خدا را شکر، نظام جمهوری اسلامی با هدایت الهی پیش رفت. حقیقتاً هدایت الهی بود؛ چون این بالاتر از ذهن و فکر ما قرار داشت. دست قدرت حق ما را به این راه کشاند. اگر اشتباهی هست، مربوط به آراء، نظرات و مبادرات ماست. اگر ما آنچه فضل و لطف الهی بود، دنبال کنیم؛ همین وحدت، ثبات و یگانگی، بیش از پیش تثبیت خواهد شد و بیش از پیش هم در دنیا خواهد درخشید. (۴۰)

۲- ایران مرکز اقوام مختلف است؛ و این نمی‌تواند یک محل و مانع باشد. اقوام گوناگون و لهجه‌ها و زبانهای گوناگون در این کشور وجود دارند. در طول تاریخ هم همیشه این‌جا ایران بوده و همه خودشان را ایرانی و این کشور را متعلق به خودشان می‌دانسته‌اند. (۴۱)

مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات بن‌الحلی الهدی

۳- شما خیال می‌کنید که در تهران مذاهب مختلف اسلامی نیست؟ من در مناطق سنی نشین زندگی کرده‌ام و با علما و مردم سنی معاشرت داشته‌ام. وقتی اهداف بزرگی در سطح ملی وجود دارد - در سطح امت اسلام که به جای خود - اصلاً به یاد کسی نمی‌آید که این آقا شیعه است یا سنی؛ نه به یاد او می‌آید که مذهب من چیست، و نه به یاد من می‌آید که مذهب او چیست. ما مشترکات فراوانی داریم. چقدر علمای سنی از تمام مراکز دنیا می‌آیند و در این‌جا با ما نماز جماعت می‌خوانند. من در زمان ریاست جمهوری چقدر به مراکز سنی نشین رفتم و به عنوان رئیس جمهور کشور اسلامی ایران پشت سر امام جماعت سنی ایستادم و نماز خواندم. این نشان‌دهنده‌ی چیست؟ ما در این زمینه مسأله‌ی نداریم. (۴۲)

۴- بعضی خیال می‌کنند که بین مردم، تفرقه ایجاد شده است؛ نه. مردم در زیر سایه‌ی شعارهای نظام، همه با هم متحدند. چنانچه ما از شعارهای نظام پایین آمدیم و شعارهای خطی مطرح شد، معلوم است که مردم متفرق می‌شوند - یک عده آن خطند، یک عده این خطند - آن‌جایی که مربوط به نظام است، آن‌جایی که مربوط به اسلام و مربوط به انقلاب است - آن شعارهای بالا - مردم همه متحدند. البته وقتی می‌گوییم مردم متحدند، قهراً آن شذاذ ناس را استثنا می‌کنیم. همیشه این‌طور بوده است، عده‌ای هستند - البته شذاذ - که همیشه مخالفند؛ لیکن آن سواد ناس، آن توده‌ی عظیم میلیونی، متحدند. امتحانهای فراوانش را هم مشاهده می‌کنید دیگر: این راهپیماییها، این تظاهرات، این انتخابات مختلف. (۴۳)

پی نوشتها:

- ۱- بیانات در خطبه‌های نماز عید فطر ۱۳۷۴/۱۲/۰۱
- ۲- بیانات در دیدار کارگزاران نظام در روز عید فطر ۱۳۷۲/۱۲/۲۲
- ۳- بیانات در دیدار نخست‌وزیر پاکستان ۱۳۸۲/۰۷/۳۰
- ۴- بیانات در دیدار با اعضای شرکت کننده در گردهمایی نخستین دوره‌ی شورای عالی بین‌المللی مجمع تقریب بین‌المذاهب الاسلامیه ۱۳۷۰/۰۷/۰۱
- ۵- بیانات در دیدار رئیس مجلس اندونزی ۱۳۷۹/۰۶/۲۳
- ۶- بیانات در دیدار مسؤولان و دست‌اندرکاران «حج» ۱۳۷۳/۰۱/۳۱
- ۷- بیانات در دیدار اندیشمندان و علمای کشورهای اسلامی شرکت‌کننده در نوزدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی ۱۳۸۵/۰۵/۳۰
- ۸- بیانات در مراسم شانزدهمین سالگرد ارتحال امام خمینی (رضوان الله علیه) ۱۳۸۴/۰۳/۱۴
- ۹- پیام به حجاج بیت‌الله الحرام ۱۳۶۸/۰۴/۱۴
- ۱۰- بیانات در دیدار رئیس مجلس لبنان ۱۳۷۱/۱۰/۳۰
- ۱۱- بیانات در دیدار رئیس مجلس لبنان ۱۳۷۱/۱۰/۳۰
- ۱۲- پیام تبریک به حجة‌الاسلام والمسلمین سیدحسن نصرالله به مناسبت پیروزی مقاومت اسلامی ۱۳۸۵/۰۵/۲۶
- ۱۳- بیانات در دیدار نخست‌وزیر «لبنان» ۱۳۷۹/۱۰/۲۴
- ۱۴- بیانات در دیدار رئیس مجلس لبنان ۱۳۷۸/۰۳/۲۹
- ۱۵- سخنرانی در مراسم گشایش کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه‌ی فلسطین ۱۳۸۰/۰۲/۰۴
- ۱۶- سخنرانی در مراسم گشایش کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه‌ی فلسطین ۱۳۸۰/۰۲/۰۴
- ۱۷- بیانات در دیدار روز دوشنبه ۱۳۸۴/۰۹/۱۴
- ۱۸- بیانات در دیدار اعضای اولین «مجمع علمای اهل تشیع و تسنن افغانستان» ۱۳۷۱/۰۷/۲۳
- ۱۹- خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران ۱۳۷۱/۱۲/۰۷
- ۲۰- پیام به مناسبت پیروزی ملت مبارز و مسلمان افغانستان ۱۳۷۱/۰۲/۱۲
- ۲۱- بیانات در دیدار با رهبران گروههای جهادی افغانستان، به همراه صیغه‌الله مجددی (رئیس جمهور موقت افغانستان) و حجة‌الاسلام والمسلمین ابراهیمی (نماینده‌ی رهبری در امور افغانستان) و جمعی از مسؤولان وزارت امور خارجه ۱۳۶۹/۸/۲۹
- ۲۲- بیانات در دیدار با رئیس جمهور موقت افغانستان و رهبران مجاهدان افغانی ۱۳۶۸/۰۷/۱۱
- ۲۳- بیانات در دیدار با رئیس جمهور موقت افغانستان و رهبران مجاهدان افغانی ۱۳۶۸/۰۷/۱۱
- ۲۴- بیانات در دیدار دسته‌جمعی دوشنبه‌ها ۱۳۷۶/۰۸/۰۵
- ۲۵- بیانات در دیدار گروه‌های مختلف مردم به مناسبت میلاد با سعادت علی‌بن‌ابی‌طالب (علیه السلام) ۱۳۸۵/۰۵/۱۷

۲۶- بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم ۱۳۸۳/۰۱/۲۶

۲۷- پیام به کنگره عظیم حج ۱۳۸۳/۱۰/۲۹

۲۸- بیانات در دیدار ریاست جمهوری عراق ۱۳۸۴/۰۹/۰۱

۲۹- بیانات در دیدار جمعی از علمای عراق ۱۳۸۲/۰۷/۲۹

مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات بن‌الحلی الهدی

۳۰- بیانات در دیدار جمعی از علمای عراق ۱۳۸۲/۰۷/۲۹

۳۱- بیانات در دیدار اعضای مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام) ۱۳۸۲/۰۷/۱۷

۳۲- بیانات در دیدار معاون رئیس جمهور سوریه ۱۳۸۲/۰۷/۰۸

۳۳- بیانات در دیدار جمعی از میهمانان عراقی ۱۳۸۲/۰۵/۰۵

۳۴- بیانات در دیدار جمعی از علمای عراق ۱۳۸۲/۰۵/۰۱

۳۵- بیانات در دیدار رئیس جمهور «پاکستان» ۱۳۷۳/۰۶/۲۰

۳۶- بیانات در دیدار با گروهی از شیعیان پاکستان ۱۳۷۰/۱۰/۱۶

۳۷- بیانات در دیدار با گروهی از شیعیان پاکستان ۱۳۷۰/۱۰/۱۶

۳۸- سخنرانی در دیدار با جمع کثیری از اقشار مختلف مردم شهرهای شاهرود، خلخال، بیرجند، قیدار، خمسه، تیران و چالوس، روحانیون و معاونان دفاتر عقیدتی، سیاسی نیروی زمینی ارتش و جمعی از شیعیان استان سرحد پاکستان ۱۳۶۸/۰۷/۱۹

۳۹- بیانات در دیدار ریاست جمهوری سودان

۴۰- بیانات در دیدار روحانیون در مصلاي بندرعباس ۱۳۷۶/۱۱/۲۸

۴۱- بیانات در دیدار مسؤولان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه کردستان ۱۳۷۷/۱۲/۱۰

۴۲- بیانات در دیدار مسؤولان دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه کردستان ۱۳۷۷/۱۲/۱۰

۴۳- بیانات در دیدار با ائمه‌ی جمعه‌ی سراسر کشور ۱۳۷۷/۰۲/۳۰

اردو

باسمہ تعالیٰ

سیرت اہل بیت علیہم السلام

امام جعفر صادق علیہ السلام اور وحدتِ اسلامی

تحریر: سید موسیٰ رضا نقوی

ماہیتِ وحدت

مسلمانوں میں اتفاق و اتحاد سے مراد باہمی محبت کے ساتھ میل جول رکھتے ہوئے ایسی یگانگت اختیار کرنا ہے جس سے وحدت، یکتائی اور توحید کا عملی مظاہرہ ہو^۶ اور اختلاف و جدائی کا مکمل خاتمہ ہو جائے، جسے افتراق سے تعبیر کیا جاتا ہے۔^۷ خداوند متعال اسی وحدتِ کلمہ کو ”حبلُ اللہ“^۸ سے تعبیر فرماتا ہے جو خداوند متعال کی ایک بہت بڑی نعمت ہے۔ لہذا انبیائے کرام علیہم السلام کے نقش قدم پر چلتے ہوئے اہل بیت عصمت و طہارت علیہم السلام نے بھی ہمیشہ وحدت قائم کرنے کی کوشش کی ہے اور اس وحدت سے مراد ہرگز یہ نہیں کہ اسلامی مذاہب سے کسی ایک کو منتخب کر لیا جائے یا پھر مذاہب کے مشترکات کو اخذ کر کے متفرقات کو ترک کر دینا بھی ہرگز وحدت کا مقصد نہیں ہو سکتا؛ بلکہ وحدت سے مراد تمام اسلامی مکاتب و مسالک کا ایسا انسجام اور اشتراکِ عمل ہے جس میں تمام مسلمان اپنے مشترکہ دشمنوں کے مدمقابل ایک زبان ہو کر اسلام کی سربلندی کے لیے جدوجہد کریں اور اپنے باہمی اصولی و فروعی اختلافات پر ایک دوسرے کے جذبات کو مجروح کیے بغیر منطقی اور بُربانی اسلوب کے ساتھ بحث و استدلال کریں۔^۹ پس وحدتِ اسلامی سے مراد مذہبی وحدت نہیں، بلکہ انسجامِ اسلامی مراد ہے۔

وحدت؛ سیرہ معصومین کا لازمہ

مسلمانوں کے ساتھ حُسن معاشرت اور محبت کے ساتھ باہمی میل جول حضراتِ ائمہ معصومین علیہم السلام کی سیرت و تعلیمات کا لازمی جزو رہا ہے لہذا حضراتِ معصومین علیہم السلام خود بیماروں کی عیادت کرتے، تشییعِ جنازہ میں شریک ہوتے، اُن کے حق میں گواہی دیتے اور اُن کی امانتوں کی حفاظت کیا کرتے تھے^{۱۰}، نیز اپنے شیعوں کو بھی اپنے نقش قدم پر چلنے کی تاکید فرمایا کرتے تھے۔ رئیسِ مذہب حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام کی سیرت و تعلیمات میں بھی وحدتِ اسلامی کی نہایت اہمیت ہے، لہذا آپ اپنے پیروکاروں کو نصیحت کرتے ہوئے فرماتے ہیں کہ ”ہماری امامت و فرمانروائی نرمی، ملائمت، لطف و مہربانی، متانت و تقیہ، حُسن معاشرت، زہد و ورع اور جدوجہد کی بنیاد پر ہے، پس ایسا کام کرو جس سے لوگ تمہارے دین اور مذہب کی طرف راغب ہوں۔“^{۱۱} ہم اس مختصر تحریر میں حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام کی سیرت و تعلیمات سے وحدتِ اسلامی کے کچھ نمونے پیش کرتے ہیں۔

اجتماعی عبادات میں وحدت کا مظاہرہ

حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام اہل سنت کے ساتھ نماز پڑھنے کی تاکید میں فرماتے ہیں: ”جو شخص اُن کے ساتھ پہلی صف میں نماز پڑھے ایسے ہے گویا اُس نے رسولِ خدا ﷺ کے پیچھے نماز پڑھی ہو۔“^{۱۲} آپ اسحاق ابن عمار سے مخاطب ہو کر فرماتے ہیں: ”اے اسحاق! کیا تم مسجد میں اُن کے ساتھ

^۶ ملاحظہ فرمائیں: فیروز اللغات (اردو)، مولوی فیروز الدین، ص ۶۳-۶۴، ۱۴۷۳، طبع چہارم، سال ۲۰۱۱، فیروز سنز پرائیویٹ لمیٹڈ، لاہور

^۷ سابقہ حوالہ، ص ۱۰۷

^۸ سورہ آل عمران، آیت ۱۰۳؛ (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)

^۹ سورہ نحل، آیت ۱۲۵؛ (ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...)

^{۱۰} الکافی، محمد ابن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۶۳۶، ناشر: الاسلامیہ، سال اشاعت: ۱۴۰۷ھ، ق، تہران

^{۱۱} بحار الانوار، علامہ محمد باقر مجلسی، ج ۶۶، ص ۱۷۰، مؤسسۃ الوفاء، سال اشاعت: ۱۴۰۳ھ، ق، بیروت؛ ”أَنَّ إِمَامَتَنَا بِالرِّفْقِ وَ التَّأَلُّفِ وَ التُّقَاتِ وَ التَّقِيَّةِ وَ حُسْنِ

الْخُلُطَةِ وَ الْوَرَعِ وَ الْإِجْتِهَادِ فَرَعَيْنَا النَّاسَ فِي دِينِكُمْ وَ فِيمَا أَنْتُمْ فِيهِ“

^{۱۲} الکافی، محمد ابن یعقوب کلینی، ج ۳، ص ۳۸۰، حدیث ۶؛ ”مَنْ صَلَّى مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَانَ كَمَنْ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ“

نماز پڑھتے ہو؟“ اسحاق نے عرض کی: جی ہاں۔ امّام نے فرمایا: ”اُن کے ساتھ نماز پڑھا کرو کیونکہ اُن کے ساتھ صفِ اول میں نماز پڑھنے والا راہِ خدا میں تلوار کھینچنے والے کی مانند ہے۔“^{۱۳}

مؤسسہ فہمکنی، ہمزئی و انتشارات بین المللی الہدی

اہل سنت کے ساتھ حُسنِ معاشرت پر تاکید

امام جعفر صادق علیہ السلام فرماتے ہیں: ”اے شیعو! تمہیں ہم سے منسوب کیا جاتا ہے پس تم ہمارے لیے باعثِ زینت بنو، ننگ و عار اور رسوائی کا سبب نہ بنو۔ اس میں کیا حرج ہے کہ تم لوگوں کے درمیان اصحابِ امیر المؤمنین علی ابن ابیطالب علیہما السلام کی مانند رہو؟ کہ اگر ان میں سے ایک شخص ایک قبیلے میں جاتا تھا تو وہ ان کا مؤذن اور امامِ جماعت بن جاتا تھا، ان کے اموال کا محافظ و امین قرار پاتا تھا۔ ان کے مریضوں کی عیادت کیا کرو، ان کے جنازوں میں شریک ہوا کرو، ان کی مساجد میں نماز پڑھا کرو، نیک کام میں انہیں سبقت نہ لینے دو۔ خدا کی قسم! یہ چیز تمہیں زیادہ زیب دیتی ہے۔“^{۱۴}

دوسرے مسلمانوں کے عقائد کا احترام

جب آپ کے ایک صحابی نے اپنے مخالفین سے اس لیے بیزاری کا اظہار فرمایا کہ اُن کے عقائد ہم سے مختلف ہیں تو آپ نے فرمایا: ”ہمارے بھی ایسے عقائد ہیں جو تمہارے عقائد سے مختلف ہیں تو کیا ہم بھی تم سے بیزار ہو جائیں؟ ... خدا کے پاس بھی ایسے حقائق ہیں جو ہمارے پاس نہیں، تو کیا خدا ہمیں دُور کر دے؟“ پھر فرمایا: ”اُن کی طرف توجہ دو اور اُن سے بیزار نہ رہو ...۔“^{۱۵}

دینی نزاع سے پرہیز کی تاکید

حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام فرماتے ہیں: ”خبردار! دین کے بارے میں جھگڑا نہ کرنا کہ یہ دل کو یادِ خدا سے بے خبر کر دیتا ہے اور اس سے نفاق پیدا ہوتا ہے اور بُغض و کینے میں اضافہ ہوتا ہے اور صاحبِ بحث کی طرف جھوٹ کو کھینچ لاتا ہے۔“^{۱۶}

مخالفین پر لعن و نفرین کرنے کی ممانعت

لوگوں کی نظر میں اپنے مخالفین پر لعن و نفرین ہی تیرا کا مصداق ہے جبکہ مخالف سے اختلاف کی وجہ کی مکمل شناخت کے بعد، اس سبب سے دُوری کو تیرا کہا جاتا ہے۔ لعن و نفرین سے حق و باطل کی شناخت نہیں ہوتی اور اس عمل سے مخالفین کی ہدایت کا راستہ بند ہو جاتا ہے اور تعصّب کی فضا ایجاد ہو جاتی ہے لہذا حضراتِ اہل بیت علیہم السلام نے اس غیر منطقی عمل سے منع فرمایا ہے۔

حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام کو جب بتایا گیا کہ ایک شخص مسجد میں بر ملا آپ کے دشمنوں کی اہانت کر رہا ہے تو آپ نے فرمایا: ”اسے کیا ہو گیا ہے؟ (خدا اس پر لعنت کرے) یہ اپنے اس عمل سے ہمارے لیے اُن کی زبان کھول رہا ہے۔“^{۱۷} ایک اور مقام پر آپ سورہ انعام کی آیت ۱۰۸ (وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ...) کی تفسیر میں فرماتے ہیں: ”انہیں گالیاں مت دو کیونکہ وہ جواب میں تمہیں گالیاں دیں گے۔“^{۱۸}

مخالفین کی تکفیر سے ممانعت

نظریاتی اختلاف پر تعصّب کے باعث کسی کی تکفیر کرنا، ہرگز تعلیماتِ اہل بیت علیہم السلام میں سے نہیں ہے۔ جس کی ایک مثال اصول کافی میں ہے جہاں امام جعفر صادق علیہ السلام کے اصحاب (ہاشم ابن یزید، محمد ابن مسلم اور ابوالخطاب) کی باہمی گفتگو (کہ امامت کا مخالف کافر ہے) اور پھر نتیجہ بحث کے لیے حضرت کی خدمت میں شرفیابی تفصیل سے درج ہے، جس کا خلاصہ یوں ہے کہ امّام نے اُن سے سوال کیا کہ ”کیا تمہارے بیوی بچے اور خاندان کے دوسرے افراد خدا کی وحدانیت اور رسولِ خدا ﷺ کی رسالت کی گواہی نہیں دیتے؟ کیا وہ نماز نہیں پڑھتے؟ روزہ نہیں رکھتے؟ حج نہیں کرتے؟“ جواب دیا: وہ یہ سب کام کرتے ہیں۔ تو امّام نے دریافت فرمایا کہ ”کیا وہ ایسے ہی امام کی معرفت رکھتے ہیں جیسے تم رکھتے ہو؟“ جواب دیا: نہیں، پھر امّام نے فرمایا: ”تمہارے عقیدے کے لحاظ سے ان کا کیا حکم ہے؟“ کہا: جو شخص امام کو نہیں پہچانتا وہ کافر ہے ...۔ امّام نے فرمایا: ”سبحان اللہ! یہ طرزِ تفکر تو خوارج کا ہے۔ کیا تم لوگ حقیقت سننا چاہتے ہو؟“ تو انہوں نے کہا:

^{۱۳} . وسائل الشیعہ، شیخ محمد ابن حسن حرّ عاملی، ج ۸، ص ۳۰۱؛ ”صَلِّ مَعَهُمْ فَإِنَّ الْمُنْصَلِّيَ مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَالشَّاهِرِ سَيْفِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ“

^{۱۴} . بحار الانوار، علامہ محمد باقر مجلسی، ج ۸۵، ص ۱۱۹، حدیث ۸۳؛ ”يَا مَعْشَرَ الشَّيْعَةِ! إِنَّكُمْ قَدْ نُسِيتُمْ إِلَيْنَا كُونُوا لَنَا زِينًا وَ لَا تَكُونُوا شِينًا كُونُوا“

^{۱۵} . وسائل الشیعہ، شیخ محمد ابن حسن حرّ عاملی، ج ۱۶، ص ۱۶۰

^{۱۶} . الامالی، محمد ابن علی ابن بابویہ قمی (شیخ صدوق)، مجلس ۶۵، ص ۴۱۸؛ ”إِيَّاكُمْ وَ الْخُصُومَةَ فِي الدِّينِ فَإِنَّهَا تَشْغَلُ الْقَلْبَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تُورِثُ التَّفَاقُ ...“

^{۱۷} . اعتقادات امامیہ، محمد ابن علی ابن بابویہ قمی (شیخ صدوق)، ص ۱۰۷، کنگرہ شیخ مفید، سال اشاعت: ۱۴۱۴ھ ق، قم؛ ”مَا لَهُ - لَعْنَةُ اللَّهِ - يَعْزُضُ بِنَا“

^{۱۸} . اعتقادات امامیہ، محمد ابن علی ابن بابویہ قمی (شیخ صدوق)، ص ۱۰۷؛ ”لَا تَسُبُّوهُمْ فَإِنَّهُمْ يَسُبُّونَ“

نہیں۔^{۱۹} امام نے فرمایا: ”تمہارے لیے یہ درست نہیں ہے کہ تم لوگ ایسی باتیں کرو جو تم نے ہم سے نہ سنی ہوں۔“^{۲۰}

مؤسسہ فہمکنی، ہمزری و انتشارات بن اللہی الہدی

^{۱۹} یہاں انکار کی وجہ یہ تھی کہ انہیں علم تھا امام ان کے نظریات کے برعکس مطلب بیان فرمائیں گے جس سے وہ بحث میں اپنی شکست پر شرمندہ ہو جائیں گے۔

^{۲۰} الکافی، محمد ابن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۴۰۲؛ ”أَمَّا إِنَّهُ شَرٌّ عَلَيْكُمْ أَنْ تَقُولُوا بِشَيْءٍ مَا لَمْ تَسْمَعُوهُ مِنَّا“

مؤسسه فہنکی، ہنری و انتشارات بین المللی الہدی